

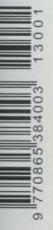
Klein Rudolf, Márton László, Naim Kattan, Sasson Somekh

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 650 Ft
2013. január / XXV. évfolyam I. szám

Szombat

**Bagdad, Kairó,
Algír, Tunisz:
exodus előtt
és után**

**Lehet-e
egy zsidó
arab?**

9 770865 384003 13001

Ön nélkül nem megy...
Sem kegyed nélkül...
Sem nélkülöd...

Lehet 75 éves...
Lehet 50 éves...
Lehetsz 25...

Közénk tartozol.
Számítunk rád!

Olvasd a Szombatot és légy előfizetőnk 2013-ban is!

2013-ra tervezett témáink:

100 éve született Scheiber Sándor
Muszklizsidóság? Sport, MTK, Makkabi
Magreb — zsidók az arab országokban
Los Angeles — a nyugati part és az emigránsok

Előfizethetsz a lapban található csekken egy évre
legalább 5950 Ft-ért, vagy banki átutalással
a 11709002-20066703-as OTP számlaszámra.
Lapunk példányonkénti ára 650 forint.
Előfizetőinknek egy példány 595 Ft.
Előfizetés külföldre 50 Euro, vagy 80 USD.

Telefon: 311-6665
www.szombat.org

Előfizetőink között

- egy ingyenes utazást sorsolunk ki
a Mazsike „Határtalan” programjának
kassai kulturális zárándoklatára
- kétszemélyes vacsorát
a Carmel étterembe
- egész éves Bálint házi bérletet
a programokra
- egész éves bérletet
a Bálint Ház edzőtermébe.

TARTALOM

4 | ANTISZEMITIZMUS

Antináci tüntetés

6 | ARAB-ZSIDÓ

Gadó János:

Múlt idő – Zsidók az arab országokban

8 | ARAB-ZSIDÓ

Naim Kattan:

Lehet egy zsidó arab is?

11 | VÁROSÁLOM

„Az Álmok Városa”

Hová lett a régi Bagdad?

Interjú Sasson Somekhkel

13 | ÉPÍTÉS

Klein Rudolf:

Bálványi anyagból csipkét

16 | KETTŐS KÖTÉS

Váltakozó identitások

– Tunéziában született zsidó írók

19 | KIVONULÁS

Márton László:

Feketelábúak – Algériai zsidókról

21 | ETNOGRÁFIA

„A seregben alakulnak ki
folklorisztikus szokások”

Interjú Aviva Müller Lancettel

24 | KÉTFÉLE

„Az arabok nem írnak
zsidó menekültekről”

Interjú Benny Morrisszal

26 | A SZOMBAT KÖRKÉRDÉSE

Kende Péter:

Az 1945-ös választóvonal

30 | NYUGDÍJASHÁZ

Nyugalmat hoz-e az olajág?

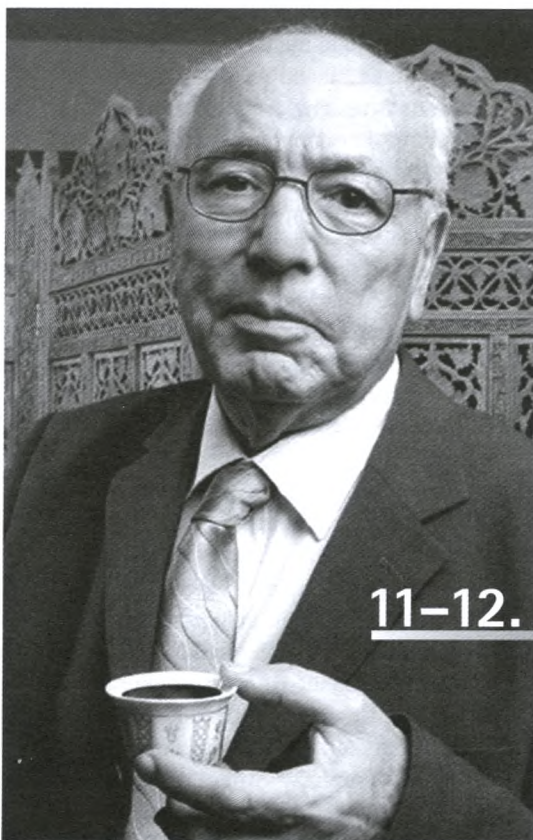
32 | KAPCSOLATÉPÍTÉS

Semmiből újrakezdeni

– Zalaegerszegi riport

34 | TABUTÉMA

A pogromért a kommunista
zsidókat tették felelőssé

**11-12. AZ ÁLMOK
VÁROSA**

2013. január

5773. svát

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület

folyóirata

Megjelenik évente tizszer

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor

Hoffman Iván

Itamár József-Kesz

Kovács András

Seres László

Tatár György

Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor főszerkesztő

Gadó János

Deák Andrea szerkesztőségi titkár

Magó Katinka (pénzügyek)

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Csáki Márton,

Németh Ványi Klári, Panyi Szabolcs,

Pályi Márk, Seres Attila,

Vári György, Várnai Pál

A megjelenést támogatja:

Amerikai Joint Magyarország

Magyarországi Zsidó Örökség

Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Címlapfotó: Naftali Hilger

<http://www.3200stories.org/blog/2012/08/31/>Zsidók az arab országokban összeállításunk
anyaggyűjtésében közreműködött Novák Attila

Terjeszti a Lapker Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:

2012. december 21-én

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Bálint Zsidó Közösségi Ház

1065 Budapest, Révay u. 16.

234-es és 235-ös szoba

Telefon: 311-9214/136, 137

Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:

info@szombat.org

Címünk az interneten:

<http://www.szombat.com>

Előfizethető a kiadóhivatalban,

illetve postautalványon

az OTP 11709002-20066703

„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:

III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:

Kirschner Péter, a Maziike elnöke

Nyomdai előállítás: Mackensen Kft.

ANTINÁCI TÜNTETÉS

„Itt lenne az ideje a gázai konfliktus kapcsán, hogy felmérjük: a magyar Országgyűlésben és a magyar kormányban hány olyan zsidó származású ember van, aki nemzetbiztonsági kockázatot jelent Magyarország számára” – fogalmazott a jobbikos Gyöngyösi Márton, a parlament külügyi bizottságának helyettes elnöke november 26-án az Országgyűlésben.

Hatalmas visszhangot váltott ki nyíltan antiszemita parlamenti felszólalása, tüntetés szerveződött ellene, melyre a szervezők elnizéki és kormánypárti politikusokat is meghívtak. Utóbbi sokak nemtetszését váltotta ki a baloldalon.

Internetes kiadásunkban a tüntetés előtt lapunk főszerkesztője foglalt állást, a tüntetést követő parlamenti vita nyomán pedig szerkesztőségi cikkben fejtettük ki véleményünket. Az ügy fontossága kapcsán szükségesnek tartjuk, hogy mindkét írás megjelenjen folyóiratunkban is.

A nációkkal szemben

Évek óta hangoztatjuk, hogy a szélsőjobbal szemben pártok feletti együttműködésre van szükség. A vasárnapra szervezett antifasiszta tüntetésen a szervező Mindannyian Együtt Jeruzsálemért Alapítvány kuratóriumi elnöke, Ungvári Tamás, valamint a baloldal szónokai: Bajnai Gordon (Együtt 2014) és Mesterházy Attila (MSZP) mellett fel fog szólni a jobboldali Fidesz MPP képviselőjében Rogán Antal is.

Mindez nem lenne hír egy normális országban. Mi például a *Szombatban* évek óta rendszeresen hangoztatjuk, hogy a szélsőjobbal szemben pártok feletti együttműködésre van szükség, s hogy hatékonyságát, illetve tömegmozgató erejét tekintve, ez

ügyben főleg a jobboldalnak kellene aktivizálnia.

Nálunk azonban korántsem normálisak a viszonyok. Ezt jelzi az is, hogy egy vádat melengető, zsidók, illetve magyar-izraeli kettős állampolgárok nemzetbiztonsági kockázatáról zagyváló, a parlamentben is uszító antiszemita párt ellen kell az utcára vonulni most is.

Az abnormalitás azonban abban is tetten érhető, hogy vannak baloldaliak és vannak zsidók is, akik számúznék a fideszes Rogánt a szónokok közül. (Szerencsére azért vannak normális hangok is.)

A politikai erők az instabil magyar demokráciát erősítik meg azzal, hogy pártos szempontjaikat félretéve, világosan és egyértelműen kimondják azt, ami a nyugati demokráciák szilárd alapelve: a nációkkal szemben képesek eltekinteni attól, ami elválasztja őket egymástól, és azt nézik, mi az, ami közös értékük és közös érdekük.

Például az, hogy a náci beszéd, az antiszemitizmus, a szélsőjobboldal ne nyerjen további teret, sőt, szoruljon vissza a társadalmi nyilvánosság peremére, illetve előbb-utóbb kerüljön oda, ahová való: a történelem szemétdombjára.

A miskolci rendőri akció is jelzi, hogy mintha komolyabban vennék ezúttal a náci elleni fellépést.

Megkésve jött a határozottság, de jobb későn, mint soha. Épp itt az ideje, ha már

eddig nem tették. Lehet nem szeretni a mai kormányt, van rá számos ok. Lehet azt kívánni baloldaliként, hogy bukjanak meg. Ám világosan kell látni: a hosszú távú össztársadalmi, és bizony, zsidó érdek is a magyar politikai kultúra normalizálódása és civilizálódása, s e folyamatban a jobboldal modernizálódása, mely természetessé teszi, hogy a nácizmussal, a közös ellenséggel szemben jobboldal és baloldal erkölcsi szövetségre lép.

Ezen az sem változtat, ha valaki azt feltételezi (akár van alapja, akár nincs), hogy a jobboldal ma még nem teljes szívéből vesz részt a szélsőjobbal szembeni küzdelemben.

A zsidó hagyomány szerint, aki először színből tartja be a parancsolatokat, az a praxis által eljuthat oda, hogy szívből tartja be azokat. A demokratikus politikai kultúrára szoktatás is tanulási folyamat. Elég rossz a helyzet ahhoz, hogy megtanuljunk örülni a csekély eredményeknek.

Ezért kell baloldali és jobboldali szónokoknak együtt fellépni, ezért kell baloldali és jobboldali szavazóknak együtt demonstrálni az antiszemita gyűlöletkeltéssel szemben.

Szántó T. Gábor

*

A méltóságteljes tüntetésen mintegy 15 ezer ember vett részt, és az előre tervezett szónokok mondták el beszédeiket, majd másnap a parlamentben többen reagáltak a történetekre. A jobbikos képviselő zsidózása nyomán sokan sürgették, hogy a miniszterelnök is szólaljon meg. Orbán Viktor a tüntetés másnapján szólalt fel a Parlamentben. Egyetértett abban, hogy vállalhatatlan volt a jobbikos képviselő felvettése, majd így fogalmazott: „Ameddig ezen a helyen állok, Magyarországon senkit sem érhet bántódás hite, meggyőződése vagy származása miatt.” Ígéretéhez hozzátette: „Mi, magyarok megvédjük zsidó honfitársainkat.”

Internetes kiadásunkban a tüntetésről és a parlamenti visszhangokról is hírt adtunk, majd az alábbi szerkesztőségi állásfoglalást közöltük:

Az egy hete történt neonáci felszólalás óta számos fórumon sürgették a miniszterelnök nyilvános kiállítását, mely most bekö-

vetkezett. Jó fél évvel ezelőtt, amikor a szélsőjobboldali párt szónokája a tisztaeszlezi vérvádat melegítette fel beszédében, a mostanihoz hasonló sürgetések nyomán a miniszterelnök egy hét után, a parlamentben ítélte el az antiszemita gyűlöletkeltést.

Tíz évvel ezelőtt, 2002. január 18-án volt már rá példa, hogy zsidó szervezetek részt vállaltak az antiszemitizmus elleni demonstrálás célját is szolgáló nagygyűlés megszervezésében a budapesti gettó felszabadulásának évfordulóján, a Parlament előtt, melyen a zsidó közösség képviselői mellett a jobb- és baloldal szónokái egyaránt szerepeltek, igaz, a megosztott nyilvánosság akkor sem fogadta egyértelműen a közös megmozdulást. Akkor felolvasták Mádl Ferenc köztársasági elnök levelét, Budapest SZDSZ-es főpolgármestere, Demszky Gábor és a Fidesz vezette kormány külügyminisztere, Martonyi János szólalt fel, valamint Kardos Péter főrabbi, és lapunk főszerkesztője, Szántó T. Gábor beszélt.

A tüntetések és egy-egy miniszterelnöki felszólalás önmagában persze nem old meg semmit. A kormánynak a hétköznapiakban is fel kellene lépnie a szélsőjobboldali eszmék térnyerésével szemben. Nyíró, Wass és Szabó Dezső beemelése az iskolai tananyagba, az újjáéledő Horthy-kultusz – mellyel szemben a kormány nem foglal állást, sőt kormányzati politikusok helyenként támogató gesztusokkal bátorítják azt –, az Európai Unió elleni „szabadságharc”, a kormányhoz hű jobboldali sajtó olykor szélsőjobb felé hajló, s néha nyíltan anti-

szemita írásai azt a benyomást keltik, hogy a jobboldal versenyt fut a szélsőjobboldali szavazókért, gesztusokat tesz feléjük, így remélve legyőzni a neonáci Jobbikot.

Ez azonban – bízunk benne – korántsem az egyetlen módszer. Mert a kormányzat gesztusai maguk is kultúrát teremtenek, és a felkorbácsolt nacionalizmus szellemét nehéz visszatömködni a palackba, ahonnan kiszabadult.

Az egészséges nemzettudatért azonban a baloldalnak is újra kell gondolnia a maga történelemképét, hangsúlyait, a határon túli magyarsággal kapcsolatos megnyilvánulásait.

A jogállam és a demokratikus normák megerősítése, konszenzus kialakítása az alapvető nemzeti kérdésekben, bal- és jobboldal egymással szembeni vitakultúrájának civilizálása, rendszeres közös, világos és egyértelmű állásfoglalása a szélsőséges eszmékkel szemben és az európai értékek mellett többet érne.

A Szombat szerkesztősége

Helyesbítés

A decemberi lapszámunk 25. oldalán található *Sárgabarackos rózsakalács* recepthez tévesen melléltük a hankai fánk fotóját, illetve a fotóhoz tévesen melléltük a receptet. A szerzőtől és kedves olvasónktól, aki hiába próbált a recept alapján fánkot készíteni, elnézést kérünk!

Gadó János

MÚLT IDŐ

Zsidók az arab országokban

Nem sokkal azután, hogy a felkelők nyugati segítséggel megdöntötték Kadhafi rezsimjét, egy sok éve Olaszországba emigrált líbiai zsidó jelent meg Tripoliban, pólóján I love Libya felirattal, kibontotta a nagy zsinagóga elfalazott kapuját, és nekilátott a romos épületet tisztogatni.

Nem sokáig ügködhetett, mert a közelben lakók figyelmeztették: fegyveresek tartanak a zsinagóga felé, jobb lesz, ha eltűnik. Az egyszemélyes líbiai zsidó reneszánsz így futott zátonyra néhány nap alatt. Az új rendszer harcosait valószínűleg nem önmagában a zsidók visszatérése aggasztotta. Attól is félhettek, hogy az egykori emigránsok vagy gyermekeik visszaigénylik a Kadhafi-rezsim által államosított tulajdonukat.

Kadhafi
bevégezte
a munkát.

1948-ban még 38 ezer zsidó élt Líbiában, túlnyomó részük Tripoliban, ahol ekkor a lakosság negyedét alkották. Nekik is – mint az arab világban szinte mindenütt – az Izrael születése körüli időben lett forró a lábuk alatt a talaj. Már 1945-ben 130 zsidót (köztük 36 gyereket) öltek meg Tripoliban egy kétnapos pogrom során. (Ez volt az egyik legvéresebb pogrom az arab világban azokban az években.) Ezt 1948-ban újak követték, így 1951-ig 31 ezer líbiai zsidó települt Izraelbe. A maradék hétezer zöme a hatnapos háború után hagyta el az országot, evakuálásukban az olasz haditengerészet működött közre.

Az 1969-ben hatalomra jutott Kadhafi bevégezte a munkát: a zsidók tulajdonát elkobozta, a velük szemben főnnálló adósságokat eltörölte.

Az utolsó zsidó, akit számon tartottak Líbiában, 2002-ben halt meg.

A többi arab országban gyakran hasonló forgatókönyv szerint zajlott az exodus. Az évszázadok – vagy Egyiptomban, Irakban és Jemenben évezredek – óta ott élő zsidó közösségnek Izrael kikiáltása után nem volt maradása. A fellángoló pogromokat a születőben lévő arab államok kormányai nem vagy csak félszívvel fékeztek, miközben „bátorították” a zsidók kivándorlását.

Ez lukratív vállalkozás volt, mivel a – gyakran jómódú, nyugatosodott, középosztálybeli – zsidók ingatlanait és vagyonukat hátrahagyva menekültek, s csak a leg-szükségesebbet vihették magukkal.

Szerény becslések szerint is 800 ezer azoknak a zsidóknak a száma, akik 1973-ig elhagyták arab szülőföldjüket. Az arab országok így (néhány kivétellel) gyakorlatilag zsidómentessé váltak. Az exodusban, ahol lehetett, Izrael is közreműködött: így például a híres „Repülőszőnyeg” akció során 44 ezer jemeni zsidót evakuáltak repülőgépeken Izraelbe.

Az alábbi táblázat a fontosabb arab országok zsidó lakosságát mutatja két időpontban:

Ország	1948	2008
Algéria	140 000	0
Egyiptom	75–80 000	100 (2006-ban)
Irak	135–140 000	100 alatt
Jemen	45–55 000	330–350
Líbia	35–38 000	0
Marokkó	250–265 000	3000 (2006-ban)
Szíria	15–30 000	100 (2006-ban)
Tunézia	50–105 000	1100 (2006-ban)
Összesen	750–873 000	>5000

Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Jewish_exodus_from_Arab_and_Muslim_countries

Fénykor...

A mai „holokauszt tudatos” Európa egyre világosabban látja, mekkora veszteség volt a nagy múltú zsidó közösségek pusztulása Bécsben, Prágában, Vlnában, Odesszában, Thesszalonikiben – vagy hazai tájakon maradvá: Nagyvárádon, Pozsonyban vagy Munkácson. Történeti és szépirodalmi művek légioja tanúsítja ezt.

Hogy mekkora veszteség volt Bagdad, Alexandria, Fez, Casablanca (gyakran évezredes múltú) zsidóságának eltűnése, azt korántsem mérték föl ilyen alaposan.

A pionirkorszak Izraeljében sem beszéltek túl sokat arról, hogy mit hagytak hátra az új bevándorlók. Az országépítők előre néztek, az optimista jövőbe. S ki beszélt volna a fezi vagy bagdadi zsidók ingatlanjairól az európai holokauszt túlélőinek árnyékában?

Aztán változott a helyzet: a palesztin menekültek sorsa a 70-es évekre a nyugati média kedvenc témája lett. Az Izraellel szembeni arab követelések között egyre nagyobb hangsúlyt kapott a palesztin menekültek hátramaradt vagyona. Így váltak egyre fontosabbá az arab országokból menekült zsidók hasonló sérelmei. Ezen igények hatékonyabb képviselőjére – az izraeli kormány bátorításával – számos szervezet jött létre.

A ma félhivatalos izraeli álláspont szerint az arab országokból menekült zsidók és

utódaik éppúgy jogosultak a jóvátételre, mint a palesztin menekültek és leszármazottaik. A palesztin/arab fél szerint viszont a kettőnek semmi köze egymáshoz. Nemcsak azért hangoztatják ezt, mert az összevetés számukra kedvezőtlen eredményt hozhatna. A hajdani zsidó menekültek száma ugyanis felülmúlta a palesztinokét. Továbbá a zsidók többsége a 20. században az arab nagyvárosok nyugatosodott középosztályához tartozott (kivétel: Marokkó, Jemen), így vagyonuk is minden bizonnyal meghaladta a Palesztinából elmenekült arabokét, akiknek többsége 1948-ban föld-

műves volt. A becslések a két oldalon, mai értéken, 4-6-8 milliárd dollár körül mozognak.

Ám az arab országok azért sem szívesen tárgyalnak ilyesmiről, mert politikai kultúrájukba nehezen fér bele a nyugati világ befelé forduló, önvizsgáló attitűdje, a közösség bűneivel való szembenézés. Ők másokat (mindenekelőtt Izraelt) kívánják elszámoltatni, és nemigen hajlanak arra, hogy a zsidók számoltassák el őket.

A menekültkérdés rendezésének ez az egyik legnagyobb akadálya.

...és kiűzetés.
Jemeni zsidók
a „Repülőszőnyeg”
akcióval Izraelbe
érkeznek

Naim Kattan

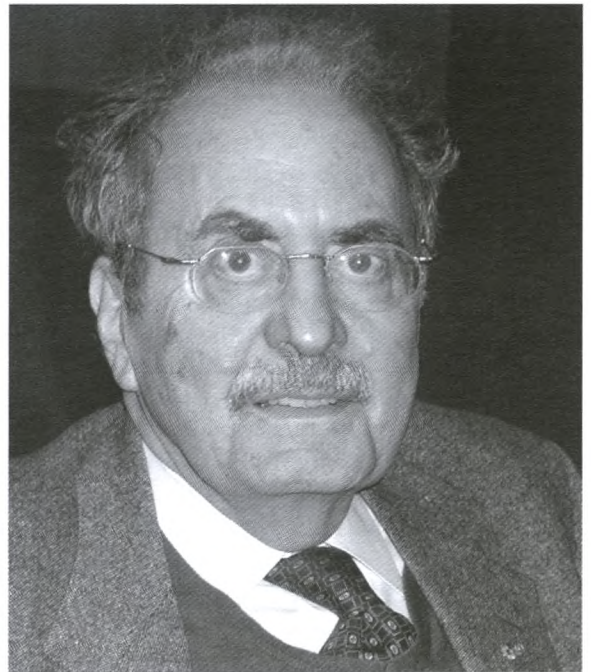
LEHET EGY ZSIDÓ ARAB IS?

Sokan vannak, akik arabul beszélnek, de nem muzulmánok. De előfordult valaha is, hogy egy arabul beszélő zsidó azonosulni akart volna egy olyan nemzettel, mely a cionizmust legfőbb ellenségének tekinti? Ezzel a kérdéssel foglalkozott az iraki zsidó származású, jelenleg franciául publikáló Naim Kattan a *Covenant* hasábjain.

Ki vagy mi az,
hogyan arab?

Ki a zsidó és ki az arab? Könnyebb felismerni, hogy ki a zsidó, mint meghatározni. Zsidó az, aki elfogadja származását, életmódjával jelzi hovatartozását, vagy egyszerűen ki nyilvánítja azt. Zsidó lehet valaki történelmileg, a hagyományokat követve, vagy életvitelszerűen. Lehet valaki úgy egy zsidó közösség tagja, hogy közben más a nemzetisége vagy állampolgársága, mint a többségé. De azokat is gyakran lezsidózzák, akik le akarják tagadni vagy el akarják titkolni zsidóságot, merthogy mi mások szemében is zsidók vagyunk. Izrael Állam megalakulása lökést jelentett azok számára is, akik közömbösek voltak saját zsidó származásukkal kapcsolatban. Az Izrael iránti szimpátia általában a származásra utal, sőt sok esetben a hovatartozás elfogadására is.

Sokkal bonyolultabb kérdés, hogy ki vagy mi az, hogyan arab? Az *arab* elsősorban egy nyelv: a Korán nyelve, egy szent nyelv, amelyen keresztül Allah beszélt az ő Próféájával. Ez a nyelv azonban már az iszlám előtt is létezett. Az iskolában meg kellett tanulnom a *muallaqat*-ot, azt a verset, mely Mekka minden boltjában és piacán olvasható. Mohamed a Koresh törzsből származott, melyet elsősorban nyelve alapján nevezhetünk arabnak. Az iszlám előtti korszak neve *jahaliyya*, avagy a tudatlanság kora; a Koránban pedig Mohamed a költészet ellen emelt szót. A Korán nyelvezete, amely az akkori köznyelvet tükrözi, sokkal egyszerűbb volt, mint a korabeli költőké. Mohamed óta az arab nyelvet az iszlámmal azonosítják. Egy muzulmán, éljen bárhol a világon, csak arabul olvashatja a Koránt, és csak ezen

Naim Kattan

a nyelven imádkozhat. Manapság azonban a muszlimok többsége – Indonéziában, Iránban, Törökországban, Afrikában stb. – nem beszél arabul. A közel 500 évig tartó ottomán uralom összeomlása után nyugati hatalmak – angolok és franciák – érkeztek, majd, a nyugatiak hatására is, a *nahda*, az arab világ ébredése következett, melynek egyik fő eleme az iszlám megújítása volt. A 20. század eleji arab irodalmi újjászületést

számos kereszténynek, többségében libanoni kereszténynek is köszönhetjük. Közéjük tartozik Kahlil Gibran, Mikhail Naimy, Elia Abu Madi. Az egyiptomi Albert Cossery, Georges Henein és Edmond Jabes franciául írt, csakúgy, mint a libanoni Salah Stetie, Amin Maalouf és Venus Khoury Ghata. Akkor hát a nyelv, a vallás vagy a születési hely alapján tekinthetünk valakit arabnak? Erre nehéz választ adni.

Az iraki zsidók, az itteni muzulmánhoz és keresztényhez hasonlóan, arabul beszéltek. A sajtóban használt írott nyelvet mindenki megtanulta az iskolában. A modern iraki irodalom sokat köszönhet olyan zsidóknak, mint Anwar Shaul, Mourad Michael és Meir Basri. Az 1930-as években egy fiatal zsidó értelmiségi csoport alapította az első irodalmi folyóiratot, az *Al-Hassidot*.

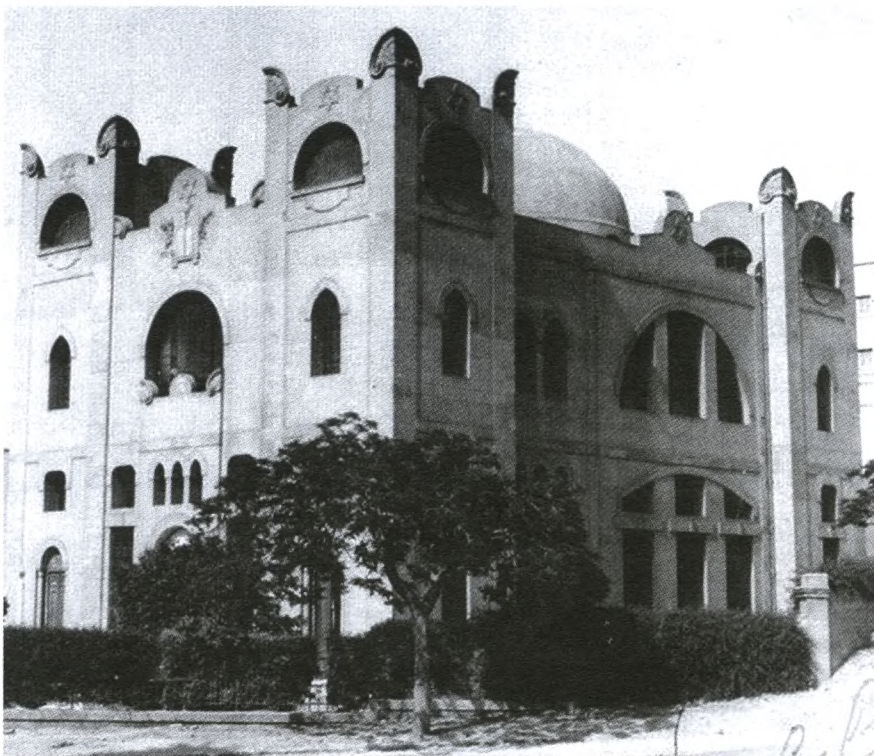
1941-ben a Rashid Ali al-Gailani vezette nácibárát kormány került hatalomra, mely hadat üzent Angliának. A vereséget a *farhud*, vagyis pogrom követte. Az iraki zsidók, a babiloni fogságba hurcoltak leszármazottai soha többé nem érezhették úgy, hogy ehhez az országhoz tartoznak.

Tíz évvel később az iraki kormány engedélyt adott a zsidóknak, hogy házaikat, javaikat hátrahagyva elhagyják az országot. Az emigránsokra Izraelben sok nélkülözés és fájdalom várt. Idővel azonban le tudták győzni az akadályokat, ma már ők is aktív résztvevői a sokszínű politikai, gazdasági és kulturális életnek.

Nacionalizmus és szocializmus

De térjünk vissza az arabokhoz. Az I. világháború idején az angol T. E. Lawrence az ottomán birodalom elleni arab felkelést támogatta. 1918-ban Anglia és Franciaország kettéosztotta a régiót, területeik élére pedig független kormányokat ültettek. Az arab országok nacionalizmusa a fegyveres erőknél egyre nagyobb szerepet játszó, jómódú középosztály érdekeit és törekvéseit tükrözte. A náci propagandát, mely a gyarmati függésből való felszabadulást ígerte, lelkesen fogadta az egyiptomi Gamal Abdel-Nasszer és Anvar Szadat. Ezen a ponton a vallási jelentésen túl politikai tartalommal is bővült az *arab* kifejezés.

Bár e mozgalom legfőbb ösztönzője az iszlamista Al-Afghani volt, a II. világháború idején megerősödő politikai nacionalizmus szekuláris, sőt sokak szerint szocialista jellegű volt. A mozgalom szülőatyja a ke-

Mose Dari
zsinagóga, Kairó

resztény Michel Aflaq volt, aki a bejrúti Amerikai Egyetemen tanult, majd kiadta az *Al-Tali'a* című folyóiratot. 1947-ben lefektette a Ba'ath párt alapjait, mely Szíriában és Irakban hatalomra is került. Nasszer elnök megválasztása után kiadott egy könyvet, melyben azt írta: legfőbb álma, hogy a mecseteket politikai összejövetelek helyszínévé tegye. Az algériai Ben Bellához és a tunéziai Habib Bourgibához hasonlóan ő is a szocializmus építésébe kezdett. Az „arab nacionalizmus” tehát a szocialista átalakulás irányát jelentette, de továbbra is fontos tényező maradt az identitás politikai megerősítése.

Milyen szerep várt ebben a közegben a zsidókra? Aki nem volt nyíltan cionista, az is potenciális veszélyt jelentett, és kimondva vagy kimondatlanul ellenségnek számított. Az olyan keresztények, mint Butrosz Gáli vagy Tariq Aziz az egyiptomi és iraki kormány tagjai lehettek, ők nem jelentettek veszélyt. Az arab országok többségében a szocialista kísérlet összeomlása magával rántotta a támaszául szolgáló arab nacionalizmust. A baloldali ellenzék megtizedelődött, azok számára, akik a helyükbe léptek, a megkérdőjelezhetetlen dicsőséges múlt lett mindennek az alapja. A muzulmán fundamentalizmus lett a változás, az új világrend egyetlen lehetséges útja. Ebben a zűrzavarban egy zsidó csak úgy hallathatta a hangját, ha hangosan a cionizmus és Izrael ellen fordult – ritkán, de ilyen is akadt. A zsidókat, többé-kevésbé nyíltan, hazájuk elhagyására kényszerítették. Aki maradt,

Irak, 1930,
Moszul város
zsídóságának
vezetői

az zsidó-arabként csak úgy határozhatta meg önmagát, ha nyíltan a nacionalizmus mellé áll és kijelenti: a cionizmus a legfőbb ellenség.

Izraeli arab könyvek – zsidóktól

Aki az arab világban született, az sosem tud teljesen elszakadni a nyelvtől és a kultúrától. Húsz éve kiadták az Izraelben megjelent arab könyvek jegyzékét, melyből kiderült, hogy ezek egynegyedét zsidók írták. Az iraki származású, nyelvüktől és szülőföldjüktől elszakított Isaac Bar Moshe és Samir Naqqash továbbra is arabul írnak. Az iraki zsidók többsége, például Sami Michael, Shimon Ballas vagy Lev Hakak már héberül publikálnak. Irakban a zsidók az imádság és a Tóra nyelveként ismerték a hébert.

Montreali, francia nyelvű kanadai lettem, de az arab kultúra továbbra is a bennem él, jelen van érdeklődésemben, írásaimban. Sok más iraki származású zsidóról is elmondható ugyanez. Az arab nyelv a kulturális kapcsolatot jelenti a különböző országokban letelepedett írók között, akik az utóbbi években kezdik felfedezni magukban a libanonit, az egyiptomit vagy az irakit. A zsidók, akiket elűztek, vagy akik kénytelenek voltak elhagyni szülőföldjüket, továbbra is kapcsolatban állhatnak hazájukkal, kultúrájukkal, miközben izraelinek, amerikaiak, angolnak, franciának vagy éppen kanadainak vallják magukat. De honvágyam sok más elemmel is bővült az évek folyamán.

A *Szülővárosok (Les villes de naissances)* című könyvemben azt írtam, hogy egymást követően három városban: Bagdadban, Párizsban és Montrealban születtem. Montrealt választottam lakhelyül, mert e város megérti a másik kettőt. Nemrégiben Alexandriában járva azt tapasztaltam, hogy e hajdan kozmopolita város ma lényegében egyiptomi és muszlim. Egyértelmű az arab nyelv jelenléte, nemcsak mint az egyiptomiak, hanem mint az iszlám nyelve is. Mindenhol: a buszokon, a kávéházakban, minden utcáson ott vannak a Korán-idézetek. Minden 15 évnél idősebb nő kendőt visel. Azt láttam, hogy az iszlám kiszorította az „arabizmust”, mely elvesztette az arab nyelvű országokat egyesíteni képes hatékony politikai erejét. És ez teszi problematikussá az arab országokban élő keresztények és zsidók jelenlétét.

A mai Alexandria polgárai egyiptomi muzulmánok, akiknek nyelve és kultúrája arab. Hol lehet az én helyem? Hová álljon egy francia ajkú kanadai zsidó? Az anyanyelvem arab, kulturális gyökereim szintén oda nyúlnak vissza. És ez nem csak az én problémám. Több ezer, sőt akár millió, eredetileg arab országban született keresztény és zsidó kényszerült áttelepülni Európába vagy Amerikába. Az arab kultúra ezeknek a zsidóknak a kulturális öröksége. Képesek kifejezni magukat azon a nyelven. Már ha találnak beszélgetőtársat.

Margitta Nóra fordítása

<http://jewishrefugees.blogspot.com/2006/11/can-jew-also-be-arab-naim-kattan.html>

„AZ ÁLMOK VÁROSA”

Hová lett a régi Bagdad?

Sasson Somekh arabista professzor Izraelben él, ahol az arab nyelvtudást nagyra értékeli a hadseregben, a biztonsági erőknél és az elhárításnál egyaránt. Somekh legendás hírnévre tett szert abban az országban, ahol az arabokat többnyire ellenségnek tekintik. Az arab irodalom iránti rajongása mindenkit megérint. A katonai elhárítás embere csak annyit mondott: „Somekh egy igazi nagy tanító.”

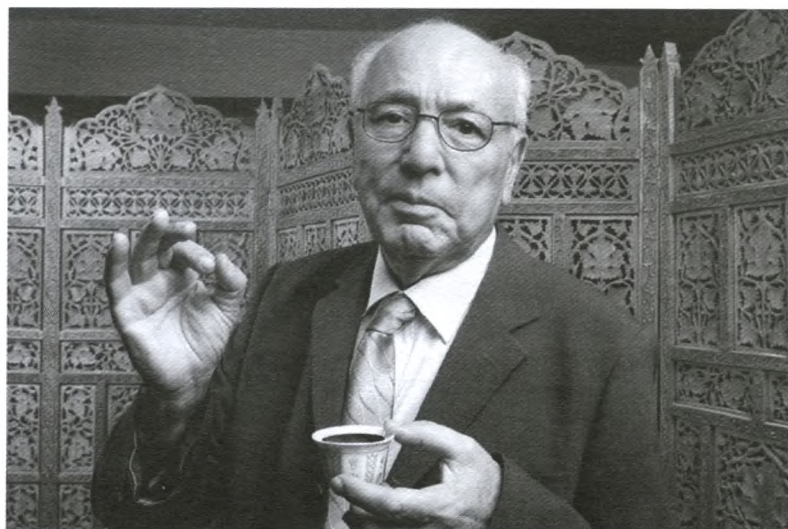
Sasson Somekh 1934-ben született Bagdadban. Emlékiratai első kötetében (*Baghdad, Yesterday: The Making of an Arab Jew*) azt írja, hogy gyermekkorától költő akart lenni. Az 1930-as években Bagdad a modern közel-keleti irodalom egyik fontos központja volt, ám az ifjú Somekh terveit keresztülhúzta a történelem. Izrael kikiáltását követően megerősödött az arab nacionalizmus, melynek következtében az arab országokban élő keleti zsidók számára az élet egyre elviselhetetlenebbé vált. A legsúlyosabb pogromra (a *farhudra*) 1941-ben, Bagdadban került sor, melyben 180 zsidó vesztette életét. A város zsidósága a következő évtized során szétszóródott a nagyvilágban.

Somekh 1951-ben, 17 évesen érkezett Izraelbe. Gyorsan megtanult héberül, ennek köszönhetően első tudományos állását a Héber Nyelv Akadémiáján. Később Oxfordban, a híres egyiptomi tudós, Mustafa Badwi tanítványaként PhD-fokozatot szerzett arab irodalomból. Somekh nevetve meséli, hogy amikor az első napon Badwival közölte, hogy ő izraeli, a professzor csak annyit mondott: „Téged ki kérdezett?”

Disszertációjában az egyetlen arab Nobel-díjas szerző, Nagib Mahfouz regényeivel foglalkozott. 1995–1998 között Somekh a Kairói Izraeli Kulturális Központ igazgatójaként szoros barátságot kötött a regényíróval. Somekh szerint „az egyiptomi kritikusok elutasítják Mahfouzt, mert az író azt hangoztatja, hogy az egyetlen, aki őt igazán megérti, az egy izraeli”.

– Milyen emlékeket őriz bagdadi ifjúságáról és az ottani zsidó közösségről?

– Bagdad nem volt nagyváros, talán félmillióan laktak, de tele volt élettel. A zsidók látványosan jelen voltak a pénzvilágban, a kereskedelemben és a vasútforgalomban – a legtöbb állomásfőnök zsidó volt. A zsidók jól beszéltek franciául és angolul, a britek jó hasznukat vették. A középosztály fontosabbnak tartotta az angol nyelvet,

mint az arabot. Engem is lenyűgöztek az angol könyvesboltok kirakataiban lévő gyönyörű angol könyvek. Az angolok embereket kerestek a különböző munkahelyekre és megtalálták a zsidókat, de azt hiszem, ez csak ritkán okozott problémát a muszlimoknak. Sosem hallottam olyasmit, hogy mi a britek szolgálai lettünk volna. A zsidókhoz sok szempontból a siiták álltak a legközelebb. A siiták semmit sem érthetnek meg, amihez egy nem muszlim hozzáért, de a zsidók együtt dolgoztak velük, alkalmazták őket. Azok a siiták, akik pénteken nem tudtak a többi muzulmán hívővel együtt elmenni a mecsetbe imádkozni, mert a zsidóknak szükségük volt rájuk, inkább szombaton jártak a mecsetbe. Vagyis létezett egy modus vivendi a muzulmánok és nem muzulmán kisebbségek között. A dolgok akkor változtak meg, amikor az utcán nem azt mondták ránk, hogy „zsidó”, hanem azt, hogy „cionista”. A cionizmus azonban nem volt erős Irakban. Voltak, akik a kommunizmus, mások a cionizmus fe-

A legtöbb állomásfőnök zsidó volt.

lé sodródtak, de a „kezdjünk új életet a kibucban” jelszó engem nem lelkesített. A többség inkább Angliába vagy Amerikába vágyott.

– Akkor ön 1951-ben miért Izraelt választotta?

– Azért emigráltam Izraelbe, mert féltem, hogy elvisz a rendőrség. Nem voltam kommunista, csupán szimpatizáns, de a barátaim némelyikét már elvitték. Még csak 17 éves voltam, de azt mondtam, hogy 18 vagyok, és így kiengedtek Izraelbe. A szüleim három hónappal később érkeztek. Akkoriban Irak nagyon megváltozott.

– Ez ugye a farhud utáni évtized volt?

– Igen. 1941-ben igazi tömegmészárlás volt. A jeruzsálemi mufti, Hajj Amin al-Husseini abban az évben Bagdadba költözött, tőlünk nem messze lakott. Gyakran láttam őt és az embereit. A mufti a bagdadi zsidók ellen lázított, azok ellen, akik nem is voltak cionisták. Az egyszerű emberek pedig hittek neki. Akkoriban rengeteg palesztin tanító érkezett Irakba, ám ezek többnyire a mufti

Egy bagdadi zsinagóga ma, lezárva

befolyása alatt álltak. Később ők mérgezték meg a légkört. 1941-ben nagyjából százezer zsidó élt Bagdadban, és körülbelül húszezer zsidó házat ért támadás. Később, a háborús években, a britek alatt az ország prosperált, a zsidók elfelejtették a pogromot. 1948-ban azonban, a palesztinai helyzet miatt minden megváltozott. A feszült helyzetben a zsidók visszaemlékeztek a farhud napjaira. A nácibarát al-Istiqlal (Függetlenség) párt egy újabb farhudra utalva azt hangoztatta, hogy a zsidók jobban tennék, ha időben távoznának. Nem ez volt a hivatalos politika, de mi meghallottuk. 1948-ban kivégeztek egy gazdag zsidót, Shafiq Adast, aki a kormányzó barátja volt. Baszrában akasztották fel, mert állítólag iratokat vásárolt az angoloktól, melyeket átadott Izraelnek. Ezután egyre több zsidó hagyta el az országot. Véget ért számunkra a jó világ. Szomszédaink útra készültek, igyekeztek mindent eladni. A szüleim nem voltak oda az öt-

lettől, hogy Izraelbe költözzünk. Az apám elmúlt ötvenéves, és egyáltalán nem vágyott ilyen kalandra.

– Izraelben egy új nyelvet kellett elsajátítania. Ez törte ketté a költői karrierjét?

– Nem. Én tényleg költő akartam lenni, de amikor elolvastam Gershom Scholem Sabbatai Cviről szóló könyvét, már inkább a tudósi pálya érdekelt. A 17. századi messiástörténet is izgalmas volt, de a tudomány volt az, ami engem igazán lenyűgözött. Scholem a leglényegtelenebbnek látszó másodlagos forrásokat is összegyűjtve írta meg a legcsodálatosabb történetet, melyet valaha is olvastam. Miatta lettem tudós. Első munkahelyem a Héber Nyelv Akadémiája volt, ahol tudományos titkárként dolgoztam. Éppen megszereztem a héber nyelvészeti diplomámat, amikor megjelent az újságban az álláshirdetés. Ez volt életem legcsodálatosabb napja. Az állásinterjún arról faggattak, hogyan fogok boldogulni. Azt kérdezték: „Hogy tudta egy új bevándorló ilyen jól megtanulni a nyelvet?” Éppen tíz évvel érkezésem után megkaptam az állást. Tíz évvel később Oxfordba küldtek, mert Izraelnek szüksége volt egy arabista professzorra, és engem választottak.

– Mi a véleménye a mai Irakról, és Amerika kísérletéről, hogy demokratizálja a Közel-Keletet?

– Irakban mára minden megváltozott. Hajdan a siita értelmiség túlnyomó része szekuláris vagy kommunista volt. Meggyőződésem szerint ezek a kritikusan gondolkodók ma is ott élnek, de azzal a dilemmával kell szembenéznük, hogy a történelem során első ízben siiták vezetik az országot, velük szemben állnak a szunniták, és ezen belül az Al-Kaida. Így aztán a siiták nem szállhatnak szembe az iraki kormánnyal, és folyton meg kell alkudniuk a vallási hatalommal. Hogy az arabok akarják-e a demokráciát? Azt tudom, hogy az Izraelbe látogatókat lenyűgözi az ország és annak működése. Szadat jeruzsálemi útja során tárgyalt a Knesszet összes frakciójával, a kommunistákkal is. E frakciónak egy zsidó és egy arab képviselője volt, és mindketten Izraelre panaszkodtak. Szadat csak annyit mondott: „Mily csodás a demokrácia!” Szerintem az amerikaiak súlyos hibákat követnek el, de Irakban ez elkerülhetetlen. Amerikában és a világ számos más pontján iraki értelmiségiek igyekeznek jó lépéseket tenni, de ők már nem ismerik a mai társadalom struktúráját. Khaled Kishtainy barátom az *al-Hayat* című folyóiratban azt írta, hogy talán arra kéne biztatni a zsidókat, hogy térjenek vissza Irakba, mert Bagdad hanyatlásnak indult, miután elköltöztek, Izrael viszont előnyhöz jutott a tehetségüknek köszönhetően. „Értékelem a szándékot – válaszoltam neki – de ki költözzön vissza? A gyermekeim, a legtöbb iraki zsidó gyermekéhez hasonlóan, már nem tudnak arabul. Akkor hát kik ők? Hol vannak a bagdadi zsidók?”

Margitta Nóra fordítása

<http://www.tabletmag.com/arts-and-culture/books/937/city-of-dreams/>
Lee Smith interjúja Sasson Somekh-kel

Klein Rudolf

BÁLVÁNYI ANYAGBÓL CSIPKÉT

Az arab országok zsinagógái

Az *iszlám* szó magyarul alávetést, alávetettséget jelent, és kifejezi a teljes önfeladást egy láthatatlan, hatalmas Isten akaratával szemben, amit jól szervezett papság értelmez, fordít le az emberek, illetve az építészet és városépítés nyelvére. A szigorú törvény, a sáríj – szó szerint a forráshoz vezető út – az élet minden aspektusát pontosan meghatározza, homogén társadalmat és emberi környezetet eredményezve. Az önfeladás valójában „önfeladás” is, az egyéniség, az individualizmus feladása az emberek öltözködésétől a házaikig, az utcáikig, városaikig. Az egyén mint „egy-én” nem létezik, csak az „ének” tömege létezik, melyek már nem egy-ének a szó európai értelmében, hanem szerves részei az ummának, az összes muszlimok, az „igazhitűek” elképzelt közösségének. Fontos hogy „igaz hit” csak egy van, az iszlám, a többiek, a más vallásúakat, akik nem az „igazat” hiszik – azaz nem vetik alá magukat a teokráciának és az iszlám értékrendjének, szokásainak – a legjobb esetben megtűrik. A más hitűek helyzete tehát szabályszerűen mindig még alávetettebb. Más felekezetek templomai, ha egyáltalán létezhetnek, elmerülnek a városszövet szövevényében, nem emelkednek ki, nem dominálnak, nem hirdethetik (más) Isten dicsőségét.

Az iszlám országokban nem volt reneszánsz,

hiszen ókor sem volt. Nincs, ami újjászülessék. A Földközi-tenger körül az iszlám világ az antik kultúra elpusztításával jött létre. Az első muzulmán épületek görög-római, illetve bizánci paloták és templomok, azaz idegen istenek, illetve bálványok jelképeinek vandalizálásával jöttek létre. Saját formavilág híján tehát rombolással kezdődött az iszlám építészet – az előző korok pilléreit, oszlopait, tagozatait kiszakították eredeti építészeti kontextusukból és új kontextust hoztak létre be-

A szerző felvételei

lölük, melyek már az új világkép és a teljes önfeladás szellemében működtek. Ám hamarosan ez sem volt elég. Az iszlám szellemiség pár évszázad alatt megteremtette a saját építészetét, amely mentes volt a „fargott képtől”, aminek helyébe a geometriai síkdíszítmény került, és először az európai-mediterrán kultúrkörben a testiséget jelképező építészeti elemek dominanciáját felváltotta a tér dominanciája. Allahnak, a végtelen szellemnek megfelelő *teres* építészetet hozott létre e civilizáció, ahol a bálványi anyagot csipkévé fa-

Városka a levegőből Marakes mellett – Az iszlám városszövet nem egyedi-egyéni házakból áll, hanem egy összefüggő massa, melybe síkatorokat és udvarokat vágtak

Az Aben Danan zsinagóga az utcáról, 17. sz., Fez – Részben fedett kiteresedésből lépnek be a női és férfi hívek bejárataikba. Az épületet 1998–99-ben állították helyre

Jobbra lent: Az Aben Danan zsinagóga belseje – A férfibejárat fölött, a délnyugati oldalon található a nők karzata. A geometriai díszítéssel ellátott mázas kerámiával keretezett frigyszekrények felett ablakok néznek Jeruzsálem felé

ragják, hogy a végtelen tér, isten szelleme uralkodjék. Valójában az iszlámnak azt sikerült megvalósítani, amit a judaizmus tett volna, ha alkalma nyílik rá, illetve ha lett volna jelentős képi-építészeti-anyagi érdeklődése.

Az iszlám civilizációt nem rázta meg a felvilágosodás sem, a polgári forradalom szintén elmaradt. Így lassú, organikus történelmi fejlődés alakította az emberi viszonyokat, építészeti és városi tereket egészen a gyarmatosítás koráig. Az emberi individualizmus hiánya az iszlám városban is megmutatkozik: a házak nem egyediek, egyéniak, melyek ablakaikkal néznek az utcára, és amelyeknek ezen ablakok a szemei, kifejezői. Magas kerítés rejtje el az otthonokat, melyek udvarok köré szerveződnek a többnejűség – de legtöbb négy feleség – szellemében. Az iszlám város felfogható úgy is, mint egy hatalmas massa, „kőszta” vagy óriási lapos „kő-sajt”, melyből keskeny, labirintuszerű utcákat, tereket és udvarokat faragtak ki. Ezek hálózata Isten irtalmából jött létre, nem emberi geometria – a föld megmérése, a világ és az ember helyének meghatározása – alapján. Az iszlám város organikus,

zegzugos, alá van vetve a topográfiának, melyből csak az Allah nagyságát hirdető mecsetek minaretjei bukkannak elő, de nem úgy, mint Babel tornya, a kihívás eleme, hanem csak pusztán helykijelölés eszköze, akusztikai szükségesség, mely a műezzin hangját hivatott erősíteni, a próféta kedvenc heréltje énekének emlékét idézve.

Ebben a masszában, illetve labirintushálóban

futunk rá a zsinagógákra. Nem jelöli őket nagy kupola, széles utca, vagy akár tér sem. Egyedüli indikátor a városszövetben elfoglalt hely, a melach, szó szerint só, a zsidó negyed, melyen belül található a zsinagóga. A melach a kereskedelmi negyedhez áll közel, királyvárosokban nem messze a palotához.

Az utcák és az iszlám tér organikus jellege kiterjed a zsinagóga belsejére is. Míg az ókori izraeli és az európai zsinagógák a román kortól máig jól meghatározott geometriai sémához igazodnak – az elsőknél háromhajós, az utóbbiaknál kéthajós, majd kilenc boltmezős, majd ismét háromhajós elrendezés –, addig az arab országokban a zsinagógabelső „talált tárgy” egészen a gyarmatosítás koráig. Így megtaláljuk a négyszög szabályos, illetve szabálytalan verzióit, de előfordul a „T” és „L” alaprajz is. Ami mégis általánosan jellemzi a zsinagógabelsőket, az a bima és a frigyszekrény kettőssége, illetve a női karzat és az örökmécs. Gyakran a bima nincs is a tér közepe táján, hanem a nyugati oldalon, szemben a közel keleti tájolású frigyszekrénnel. A bejáratot ille-

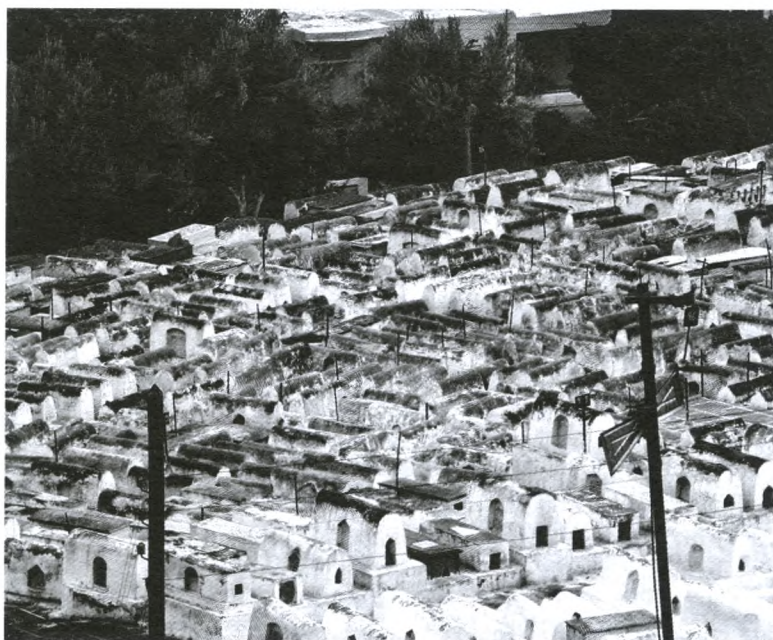
tően nincs olyan kikristályosodott megoldás, mint az ókori, askenázi, vagy egyáltalán az európai zsinagógáknál, egyedül a nők kommunikációjának szigorú elválasztását tartják be. Gyakran találni oszlopokat, nemritkán fából, melyek szabálytalanabban tagolják a teret, mint nyugati megfelelőik. A jiddis kultúra stenderei (*imakönyvtartó* – *a szerk.*) és székei ismeretlenek – ez is az individualizmus jele –, hosszú padokat találunk, melyek az oszlopok között, falak előtt meándereznek, hasonlóan a mecsetek előtereiben található padokhoz. A zsinagógaépítészetnek itt sincs korszakokon átívelő építészeti formanyelve, átveszi az iszlám építészet formai és szerkezeti megoldásait. Ám, mivel az iszlám építészet elég folyamatos, itt valósul meg talán a leginkább a zsinagógák formai kontinuitása is.

Ebben a szellemben épült Fezben az Aben Danan zsinagóga is, a 17. században. Szűk sikátor végén, kis kiterjedésnél van bejárata. A padló egyik kerámialapjának felemelésével lelátni a mélyen fekvő mikvébe, melyben mindig van valamennyi esővíz. A fülkében elhelyezett bima farkasszemet néz a frigszekrénnel – mindkettő a téglány (*elnyújtott négyszög* – *a szerk.*) alaprajz hosszabik oldalán, a délnyugati női karzatról is láthatóan. A női karzatra vezető lépcsőházból kijutni a tetőre, ahol a híres és igen sajátságos zsidó temetőre nyílik rálátás. A zsinagógát ma már csak 56 család látogatja.

Az isten-ember-természet harmóniájának a gyarmatosítás vetett véget, és ebben a zsidóságnak fontos szerep jutott: számos országban a zsidók a kulturális és kereskedelmi közvetítők a franciák és a helyi iszlám között. A zegzugos melach utcáiban zsidó kereskedők cégtábláin jelennek meg a kibontott hajú, karcsú derekú, szőke nők, akik például Bally cipőt viselnek, szemben a

Bejárat a bimába – A bima egy rituálisan aktív és a közösség öregjeinek fenntartott részről áll. Az előbbinek díszes bejárata van, bal oldalon a néhány lépcsőfok után következő jelképes bejárat, közepén a tóraolvasó asztal, jelképes hagymakupolával fedve. Az utóbbit csak mellvéd választja el az imateremtől

helyi, inkább teltkarcsú és „szemérmesen felöltözött” társaikkal, akiket a divat még nem hozott tűzbe.

A gyarmatosítással kezdődően a zsinagógák már európai előképek alapján épülnek, álkeleti stílusban. Európai rend alapján jön létre térszervezésük, tömegkompozíciójuk, és természetesen elhelyezésük is. A legszembeötlőbb az építészeti nyelv, mely az orientalizmust importálja vissza az orientbe. A Kelet immár nem rendező elv, hanem csak fűszer, azaz megfosztott lényegétől. E kulturális fordulat jellemzi az orientalizmus – a Nyugat Kelet-képe – és a „valódi orient” konfliktusát, magyarázza az iszlám történelem további alakulását, feszültségeit, jelenét is beleértve.

Balra lent: Lelátás a zsinagóga tetejéről a zsidó temetőre – A híres temetőben sajátságos sírok épültek a gyarmatosítás előtt, melyek közé bekeveredett néhány modern, az askenázi világra jellemző síremlék

VÁLTAKOZÓ IDENTITÁSOK

Tunéziában született zsidó írók

Claude Kayat és Marco Koskas beszél kötődéséről szülőföldjéhez, választott hazájához, szefárd hagyományhoz, Európához. Szóba kerül az arab világ „Jázmin” forradalma is. Judith Roumani interjúja 2011 tavaszán készült.

– Mindketten zsidó írók vagytok, Tunéziában születetek, de immár hosszabb ideje külföldön éltek. Még mindig tunéziainak vagy inkább franciának, illetve svédnek érzitek magatokat?

Claude Kayat:¹ A körülményektől függően e két identitás váltogatja egymást. És persze a többi identitás is, hisz a nemzeti identitás csupán az egyik tényező. Azt mondanám, hogy gyermekkorom óta életem legnagyobb szenvedélye a francia nyelv.

Marco Koskas:² Furcsa módon sosem tettem fel magamnak ezt a kérdést, és tudom is, hogy miért. Mindkét ország (Tunézia és Franciaország) kultúrája és történelme hozzám tartozik. De csak részben. Nem azonosulok az arab nacionalizmussal, viszont magamra ismerem például Burgibát (Tunézia első elnöke) francia-arab kettős kötődésében. Jogos a kérdés, hogy miként azonosulhatok a zászlóvivővel, ha elutasítom a hozzá tartozó ideológiát? Hát ez is a tunéziai zsidó identitás része. Az érzelmek egy rejtett zugba üzik az érveket, de azért azok is léteznek. Ugyanígy szeretem a Marseillaise-t, de utálom a francia sovinizmust. És így érzek Izraellel kapcsolatban is. Ösztönösen vonzódok hozzá, lenyűgöz felvilágosultsága és mítoszteremtése, ugyanakkor elviselhetetlen számomra az izraeli mentalitásban mindaz, ami az antiszemita sztereotípiákra emlékeztet.

– Mit jelent számotokra a szefárd identitás, a szefardizmus?

CK: A magam részéről szívesebben beszélek tunéziai-zsidó identitásról, a „szefárd identitás” túl tág fogalom. A marokkói, a törökországi vagy a djerbai zsidók is szefárdok, ugyanakkor egyes szokásaik ugyanolyan furcsák számomra, mint az askenázi hagyományok. A tunéziai-zsidó identitás számomra az, amikor

más, hasonló származásúakkal találkozáskor közösen a kulturális referenciáink. Vagy amikor egy otthoni ételt eszem. Vagy olyan zsinagógára bukkanok – ez egyre ritkábban fordul elő –, ahol a tunéziai zsidó hagyományokat követik.

MK: A szefardizmus számomra csupán egy szó, mely a Földközi-tenger vidékéről származó zsidókra utal. De akkor Izrael egy szefárd állam?

– Mivel magyarázzátok, hogy ilyen sok a Tunéziából származó zsidó író?

CK: Nem tudom, hogy a tunéziai zsidók különösen vonzódnának az irodalomhoz – nem ezt tapasztaltam, amikor ott éltem. Az iskolában, az összes zsidó és nem zsidó osztálytársam közt én voltam az egyetlen, aki faltá a regényeket. A mi családjunkban a tanulást mindig nagyra tartották. Megértettem, hogy aki egy létben fenyegetett kultúrához tartozik, az szinte bármit megtenne, hogy megőrizzen belőle legalább valami írásos emléket.

MK: Érdekes annak a lengyel tudósnak a megközelítése, akinek az írásaim keltették fel az érdeklődését. Szerinte a tunéziai zsidó irodalom felvirágzása a hiányzó történelem pótlására tett kísérlet. Igaz, mára a történészek feltárták az észak-afrikai zsidók elleni etnikai tisztogatások történetét. Az askenázi zsidóságot sújtó holokausztot szinte mindenki a 20. század legnagyobb tragédiájának tekinti. Az észak-afrikai zsidóságot viszont senki sem tekinti áldozatnak, senki sem gondolja, hogy itt áldozatul esett egy kultúra. Ezt a hiányt igyekszik betölteni az irodalom.

– A szülőföld elhagyása mindig nehéz és fájdalmas. Mennyire befolyásolta ez a ti gondolkodásotokat? Regényeitek tükrözik ezt a traumát?

Szeretem
a Marseillaise-t,
de utálom
a francia
sovinizmust.

CK: Az engem ért trauma két tényezőből fakadt: egyrészt 16 évesen abba kellett hagynom a tanulást és kétéves munkát kellett vállalnom a megélhetés miatt, másrészt el kellett szakadnom a számomra alapvetően meghatározó francia nyelvtől. Szabadidőmben kénytelenül írtam, hogy el ne felejtsem. Ez az erőfeszítés vezetett, jóval később, első regényem, a *Mohammed Cohen* megírásához.

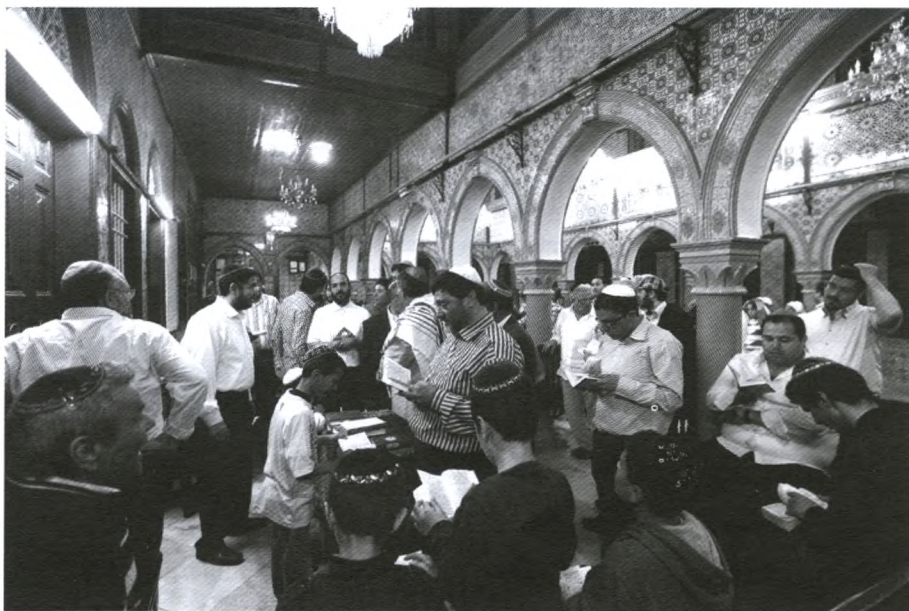
MK: Természetesen ez az alapja az összes könyvemnek, még azoknak is, amelyeknek semmi köze a tunéziai zsidók száműzetéséhez.

– Másrészt a száműzetés talán egyfajta felszabadulás is volt: nagy változást jelentett számotokra, hogy megszabadulhattatok a „dhimmitude”-tól?³ Mi a véleményetek az utóbbi időkben megerősödött európai antiszemitizmusról?

CK: Tunéziában az 1950-es években nem volt dhimmitude, mivel az ország francia protektorátus volt. A francia jelenlét nagyban hozzájárult az ottani zsidóság emancipációjához. A mostani európai antiszemitizmusban az a legtaszítóbb, hogy az anticionizmus címkéjével álcázza magát, mintha a zsidóság saját államhoz való jogának tagadása nem a legmocskosabb antiszemitizmus lenne. Még szégyenletesebb, hogy ez gyakran a hagyományosan ateista szélsőbaloldaltól indul, mely most hirtelen a legsötétebb vallási fanatizmussal köt szövetséget.

MK: A dhimmitude-del én sem találkoztam. A legutolsó, főleg anyámról szóló könyvemben felvetődik a felszabadulás kérdése. Merthogy a francia emigráció felszabadulás volt, de nem a dhimmitude-tól, hanem a törzsi rendszertől, mely valamilyen formában mindenkit elnyomott. Gyerekkoromban nagyon meglepett, amikor a távolabbi rokonoknál azt láttam, hogy a fivérek és nővérek egészen más módon társadalmi feltételek közt éltek. Amikor például azt láttam, hogy az egyik nővér cselédként szolgálja ki a fiútestvérét. Franciaország az anyám számára igazi felszabadulás volt, mivel otthon, Tunéziában mindig neki kellett áldozatot hoznia, őt szerették a legkevésbé. Míg a fivérei otthon azért nehezteltek rá, mert túl sok gyereket szült, addig Franciaországban ezért megjutalmazta a családipótlék-rendszer. Igen, Franciaország felszabadított bennünket a törzsi átok alól. Az európai antiszemitizmusnak megvannak a maga okai. A holokauszt következménye a tiltás. Auschwitz után Európában elképzelhetetlen, sőt a törvény tiltja az antiszemitizmust. A judeofóbiát 60 évig sikerült elfojtani, ami elviselhetetlen egy keresztény országban. Ezt a fóbiát Izrael állam és

annak katonai ereje szabadította fel. Nem is annyira a zsidóellenesség, inkább az Izrael-fóbia most a fő kérdés. Azt láthatjuk, hogy ez az antiszemitizmus anticionizmusnak álcázva terjed, és az emberi jogokkal azonos szinten az európai ideológia részévé válik. Azt is észre kell azonban vennünk, hogy a hatalmas európai muszlim lakosság körében egy sokkal ösztönösebb antiszemitizmus terjed, melynek alapja a zsidók és muszlimok státusa közti különbség. Ennek gyökerei az észak-afrikai gyarmati rendszerig nyúlnak vissza. A gyarmatosítók a zsidókat felszabadították, az arabokat viszont elnyomták, és ez a különböző bánásmód napjainkban ismét felszínre került, mivel Franciaországban a zsidóknak általában sokkal jobb a társadalmi helyzetük, mint az araboknak. A fiatal arabok nem értik, pontosabban rejtve marad előttük, hogy a zsidók kezéhez francia vér nem tapadt. A zsidók integrá-

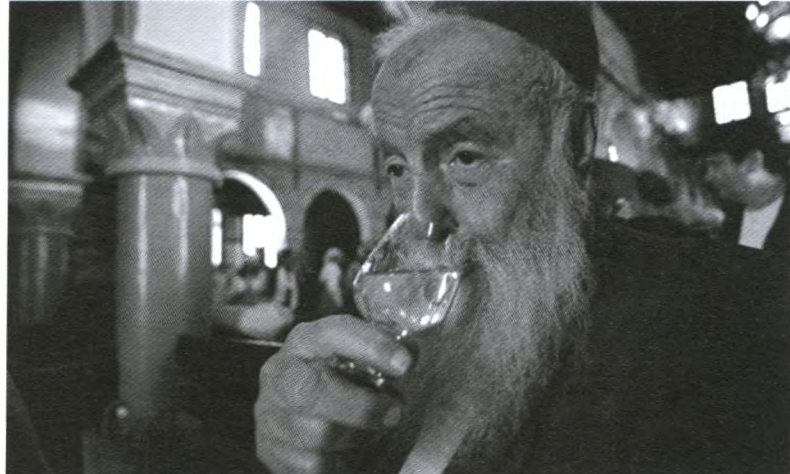

Tunéziai zsidók

ciója nem okozott semmiféle problémát. A fiatal arabokat viszont felelősnek tartják a FLN⁴ által elkövetett merényletekért, noha azokhoz semmi közük. Azt mondják, az araboknak olyan jelentős a szavazati arányuk, hogy hamarosan újra fogják írni a francia történelmet, figyelembe véve az arab érzékenységet. Revizionista filmek már ma is azt akarják velünk elhitetni, hogy az arabok a nácik ellen harcoltak francia zászlók alatt. Holott az arab nacionalisták a nácik győzelmében reménykedtek. A legaggasztóbb, hogy egy arabok által inspirált revizionizmus felé haladunk, egyidejűleg Izrael Állam létjogosultságának megkérdőjelezésével.

– Mi a véleményetek a tunéziai „Jázmin” forradalomról, hogy látjátok Tunézia jövőjét?

CK: Remélem a tunéziaiak elég intelligensek, és nem

Tunézia
– istentisztelet

ültetnek egy újabb diktátort az előző helyére. Remélem, képesek lesznek valóságos demokráciát teremteni, hogy az erőszakos és fanatikus erők soha többé ne vehessék át a hatalmat.

MK: Borzasztóan örülök ennek a mozgalomnak. Mindig rettegve figyeltem az arab világ mozgolódását, de most mintha valami váratlan dolog történt volna: az élhető élet reményében a radikálisok szakítottak az arab-muzulmán ideológiával. Én is remélem, hogy nem egy másik diktátor lép az előző helyébe. A tunéziaiak biztosan nem ezt akarják. Azt hiszem, az arabok általában belefáradtak abba, hogy araboknak kell lenniük, mert mostanában ez egyáltalán nem mulatságos. Mert ma mire lehet büszke egy arab? A diktatúrára? A terrorizmusra? A korrupcióra? Ezek az emberek büszkék akarnak lenni önmagukra, arra, amit véghezvisznek. A „Jázzmin” forradalomra büszkék lehetnek: megdöntötték Ben Ali diktatúráját. És abban is hiszek, hogy paradox módon a földrajz lesz a demokratikus és szekuláris Tunézia biztosítéka, mivel az algériai tábornokok sosem

túrnék, hogy a saját iszlamistáik támogatókra találjanak a közvetlen szomszédságban. Biztos vagyok benne, hogy az algériaiak véres háborút indítanak, ha valódi veszélye lenne annak, hogy a szakállasok átveszik Tunéziában a hatalmat.

Margitta Nóra fordítása

<http://sephardichorizons.org/Volume1/Issue3/TunisianJewishNovelists.html>

JEGYZETEK

- 1 Claude Kayat a tunéziai Sfaxban született, 16 éves korában Izraelbe, majd Svédországba emigrált. Számos sikeres regény és színdarab szerzője. Első könyve, a *Mohammed Cohen* 1981-ben jelent meg. A 2006-ban megjelent *La Synagogue de Sfax* című regényében arról ír, milyen fájdalmas kiszakadni a zsidó közösségből.
- 2 Marco Koskas a tunéziai Nabeulban született, fiatal korában került Franciaországba. Első regényében, az 1979-ben megjelent *Balace Bounel*-ben a nabeuli zsidó közösségtől való fokozatos elszakadásáról ír. Koskas magán-detektívként keresi kenyerét, 2009-ben *Aline, pour qu'elle revienne* címen egy detektívregényt publikált.
- 3 Dhimmitude: a hagyományos iszlám társadalmakban a nem muzulmánok csak másodrendű, jogaikban korlátozott lakosok lehetnek, akiknek el kell fogadniuk ezt a státuszukat. [A ford.]
- 4 FLN: algériai függetlenségi mozgalom, amelynek tagjai az 1950–60-as években merényleteket követtek el Franciaországban. [A ford.]

LAUDER ISKOLA főigazgatói pályázat

A Világi Zsidó Iskola Alapítvány Kuratóriuma – az eddig beérkezett pályázatok érvényessége mellett – meghosszabbítja a Lauder Iskola főigazgatói pályázatának beadási határidejét 2013. február 15-ig.

Pályázati feltételek:

- A Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskola szelleme iránti elkötelezettség (www.lauder.hu).
 - Felsőfokú végzettség.
 - Legalább 5 éves, oktatási intézményben megszerzett szakmai tapasztalat.
 - Elsősorban oktatási intézményben megszerzett, legalább 2 éves vezetői tapasztalat.
 - Lehetőség szerint pedagógus-szakvizsga keretében szerzett intézményvezetői szakképzettség.
 - Kommunikációs szintű angol nyelvtudás.
- A pályázat elbírálása során előnyt élvez:
- Nemzetközi pedagógiai és vezetői tapasztalat.
 - A hazai oktatási rendszer megfelelő ismerete.
 - Közéleti szakmai elismertség.

A munkába lépés időpontja legkésőbb 2013. augusztus 1.

A pályázatokat 2013. február 15-ig (angol és magyar nyelvű önéletrajz és motivációs levél) a lauder5773@gmail.com címre várjuk. További információ: www.lauder.hu, oldalon, illetve a jelölőbizottságtól a fenti e-mail címen.

Márton László

FEKETELÁBÚAK

Algériai zsidókról

Könyvekből, fényképekről ismertem az észak-afrikai zsidókat, azt is tudtam, hogy különböznek tőlünk, askenáztól, de elképzelni se tudtam, pontosan mi a különbség.

Észak-Afrika számomra Afrika volt, az észak-afrikai zsidók olyanok lehetnek talán, mint az etiópiai falasák, fekete bőrűek, szegények és kócosak?

1961-ben azután az egyetemi városban több példánnyal is találkoztam. Legnagyobb meglepetésemre olyanok voltak, mint a többi „feketelábú”, algériai francia. Talán egy kicsit sötétebb bőr, feketébb hajtincsek, még szélesebb gesztusok – de ennyi, csak ennyi...

Azután közvetlenebb kapcsolatba is kerültem velük. Egy magyar-zsidó évfolyamtársunk feleségül ment egy oráni fiúhoz, aki egyáltalán nem különbözött az átlag franciától, az is volt, aminek látszott, „közönséges” francia. Legalábbis első látásra.

Isaac-Jacob, más néven Adolphe Crémieux, a Bonaparte család ügyvédje, 1870-ben igazságügy-miniszter egyenjogúsította az Algériában élő harminchétezer zsidót – miután megtiltotta nekik a többnejűséget. Ugyanez a Crémieux alapította meg az Alliance Israélite Universelle-t, amely franciára tanította az új állampolgárokat.

A befogadást Algériában, mint hetven évvel korábban az anyaországban (vagy ugyanebben az időszakban Magyarországon) gyors és úgyszólván teljes asszimiláció követte. A dialektális arabot felváltotta a francia, az inkább arab-berber szokásokat a kozmopolita nagyvárosi lét, és ebben a középosztály érték- és viselkedésformája. A szatócsok és batyuzó kereskedők gyermekei (ott is) egyetemre jártak, tanár, orvos, mérnök, újságíró lett belőlük. Egyre távolodtak a muzulmán öslakosoktól, és egyre inkább hasonlultak a gyarmatosító, civilizációváltó franciákhoz. Legyünk igazságosak! Crémieux törvénye elvben az arab-berber muzulmánoknak is lehetővé tette az asszimilációt – de amíg az ugyancsak öslakos zsidókat egyetlen tollvonással ho-

nosították, addig a muzulmánok folyamodni kényszerültek, még hozzá saját bírójuk, a kádi közvetítésével. Viszonylag kevesen élhettek a lehetőséggel, amikor a függetlenség elérkezett, a muzulmán középosztály olyan vékony volt, mint a cigarettapapír. Mellesleg éppen ez, a két világ közötti közvetítők drámai hiánya lehetetlenítette el a békés átmenetet, a többi észak- és fekete afrikai országgal ellentétben hét évig dúló és több százezer áldozattal járó fegyveres harc után született meg az önálló algériai állam.

Feketelábúnak nevezték az algériai franciákat, a kifejezés valószínűleg az 1830-ban partraszálló katonák csizmájára utal. J. feketelábú férje azonban nem érkezett sehonnán, ősei, berber zsidók, amennyire a családi legenda tartotta, mindig is az Atlasz vidékén éltek. Ezek pedig, mielőtt az Arábiából érkező hadak nyomására muzulmánná tértek volna, zsidók voltak, egyik királynőjüket Kahinának (azaz kohanitának) hívták.

Nos, egyetemi társam, J. férje, tökéletesen franciának és tökéletesen algériainak tartotta magát. Főleg algériai-muzulmán egyetemistákkal barátkozott, előttem nem titkolta, hogy kapcsolatban áll a Nemzeti Felszabadítási Mozgalommal, az FLN-nel, részt vett a függetlenség utáni gazdasági reformok kidolgozásában. Öcsce, P. átlépte a marokkói határt, és csatlakozott a fegyveres önkéntesekhez.

Rövidre fogom: amikor az eviani egyezmény aláírása után a francia hadsereg kivonult, egymillió feketelábú, a lakosság tizedrésze pánikszerű menekülésbe kezdett. J. még elvitt a Párizsban tanuló diákok ünnepére, ahol arabok, zsidók, néhány feketelábú hajnalig tartó táncsal köszöntötték az új korszakot. Néhány hét múlva J. szülei megérkeztek az Orly repülőtérre. Azon a napon hagyták el házukat, üzletüket, amikor a kisebbik fiú a felszabadítók egyenruhájában megérkezett a városba.

Egymillió feketelábú, a lakosság tizedrésze pánikszerű menekülésbe kezdett

Algériai zsidó
ékszerészek 1930
táján

A muzulmán diákokon is érződött a másnaposság. A függetlenség nem úgy sikerült, ahogyan elképzelték. Nemcsak az államigazgatást és az ipart működtető franciák távozása okozott káoszt, de a függetlenségi harcosokat megosztó ellentétek kezdődő polgárháborúba torkollottak. A százezernél is több feketelábú zsidó szétszóródott, legtöbben Franciaországban maradtak, és a fiatalabbak sikeresen integrálódtak, de Izraelbe, Kanadába és Dél-Amerikába is jutott belőlük. Az idősebbek, annak ellenére, hogy egyenjogú polgárokként, a jóléti állam kedvezményeit élvezve telepedhettek le, nem feledhették szülőföldjük melegét, illatát, ízeit, mindazt, amire a papírokon túl a lélek nem talál szavakat...

Szép lett volna,
ha Horn Gyula
eljátszhatja
Jimmy Carter
szerepét
– én pedig
Kissingerét.

J. és férje soha többé nem tértek vissza Algériába. A kisebbik fiú néhány évvel később amnesztiában részesült, és Franciaországba költözött. Én a következő huszonöt évben Párizsban maradtam, úgy tettem, mint az ott élő arabok, feketelábúak és sokan mások: elfranciásodtam és egyben megmaradtam annak, aki voltam. Huszonöt év múltán ismét találkoztam egy feketelábú francia lánnyal, akit feleségül vettem. Akkor, 1985-ben ő sem gondolhatott arra, hogy tíz évvel később diplomatafeleségként látja viszont szülőföldjének melegét, illatát, ízeit. Bár a rendszerváltás a levegőben lógott, én se számítottam arra, hogy valaha magyar állampolgár és magyar diplomata leszek.

Az Algériában töltött majdnem öt év akár siker- és boldogságtörténet is lehetett volna... ha nem lett volna magyar külügyminisztérium. Ez azonban egy másik történet. Elsősorban a hetvenes-nyolcvanas években ott dolgozó magyar szakembereknek és a nálunk végzett algériai diákoknak hála, Magyarország híre jó volt, szívesen fogadtak. Az első időszakban feleségem származásáról és a saját múltamról mélyen hallgattam. Amikor két év elteltével néhány közeli barátom, majd a külügyminisztérium Közép-Európával foglalkozó munkatársának négy szemközt elmondtam, ki vagyok, reakciójuk meglepett. „Az algériai zsidók úgy ettek, mint mi, úgy éltek, mint mi, kár, hogy elmentek” – vá-

laszták. A válaszban, természetesen, volt egy burkolt szemrehányás is. A zsidó őslakosok 1870-ig éltek közös sorsukat, azután elpártoltak. Ennél többet, antiszemita ízű megjegyzést se hivatalos emberektől, se a köznéptől nem hallottam.

Izrael megítélése a nyilatkozó politikai nézeteitől függően változó, de a Közel-Keleten elterjedt paneleket nem használják. Ha egyetlen mondatban kellene jellemezni a hallottakat: csodálattal vegyes utálatként írnam le. Az utálat a mindenkori izraeli kormányt illeti, a csodálat a gazdaságot és a működő demokráciát. Alig titkolt irigységgel emlegették, hogy Izraelnek sikerült az öt világrészről érkező bevándorlókat héberre tanítani, nyelvileg és kulturálisan is integrálni, míg Algériában az „arabizáció”, a francia nyelv visszaszorítása nem a klasszikus arab térnyerését eredményezte, inkább kétnyelvű írástudatlanságot.

A legnagyobb és legkellemesebb meglepetést egy Magyarországra látogató miniszter okozta, akit a diplomácia szokásai szerint elkísértem a repülőtérre. Amikor négy szemközt maradtunk, megkérdezte: találkozhatna-e a zsidó közösség képviselőivel? A magyar zsidók közbenjárását kívánta kieszközölni az izraeli kormánynál a békefolyamat újraindítása érdekében. Ezt könnyen nyélbe üthettem volna, gyermekkori barátom, Mezei András segítségével. Válaszomat azonban csalódottan hallgatta: Budapest nem New York, és a magyar zsidók közéleti súlya nem vetekszik az AIPAC-kal. Be szép lett volna – gondoltam –, ha Horn Gyula eljátszhatta volna Jimmy Carter szerepét – én pedig Kissingerét. A dologból persze nem lett semmi, de a szándék jelezte, hogy nem valamiféle zsidófaló fanatikussal van dolgom.

A hajdani, milliós feketelábúak közül nagyjából ezren maradtak Algériában. Papok, szerzetesek, idős, elszigetelt emberek, néhány vegyes házasság leszármazottai. Az ezerből talán három tucat zsidó. Algírban, úgy hírlett, zsinagógájuk is van, de mint az ott élő keresztények, ők is feltűnést kerülve meghúzódnak. Velük nem találkoztam.

„A SEREGBEN ALAKULNAK KI FOLKLORISZTIKUS SZOKÁSOK”

Aviva Müller Lancet etnográfus
Lancet Editként látta meg a napvilágot
Erdélyben. Ő alapította, majd évtizedekig
vezette a jeruzsálemi Izrael Múzeum
néprajzi részlegét. Kutatásainak fő témája
az arab államokból, elsősorban Jemenből
érkezett zsidók tárgyi kultúrája volt.

– Mennyiben arab és mennyiben zsidó az arab országokból származó izraeliek kultúrája?

– Kérdés, hogy mit tekintünk kultúrának. A szokásokat és a mindennapi életet, vagy a vallás követését, a hitvilágot. A zsidóság ebből a szempontból igen sajátos, mivel nemcsak vallást, hanem életmódot is jelentett, például másféle étkezést. Kérdés, milyen mértékben hatott a vallás a mindennapi életükre, ezért az a legfontosabb, hogy az egyes arab államokban mennyire haladtak az ott élők a vallás elhagyása útján a szekularizáció, a modernizálódás felé.

– Még a szekularizáció és a modernizálódás előtt mennyiben voltak mások a zsidók és a muzulmánok?

– A nyugatiasodás előtt, a külső szemlélő számára nem feltétlenül volt különbség. Egy marokkói vagy jemeni zsidó asszony látszólag éppen úgy öltözött, mint egy helybéli. Ám ha közelebb megyünk, s megismerjük az adott, csak számukra létező kódrendszert, akkor felismerhető a másság. Még Jemenben is, ahol pedig a zsidó nők ipara volt a női nadrágok himzése, vagyis mindet ők gyártották, más volt a himzés a zsidók és a muszlimok nadrágjain, a helyiek így rögtön dekódolták, hogy kivel van dolguk. A modernizálás viszont felszámolta ezeket a nüanszokat, a gyári ruhák mindenkin egyformák. Éppen ez az egyenlőség, legalábbis a külsőségek alapján felszá-

Bagdad, 1908:
az Alliance
iskolájának egyik
osztálya

Jemeni zsidó nő

molt egyenlőség a felvilágosodás egyik vívmánya, amely lehetővé tette a nagyobb mobilitást a társadalmon belül. A zsidók sokkal gyorsabban és erősebben modernizálódtak. Ebben városi életmódjuk, nyelvtudásuk és kapcsolatrendszerük a ludas, ugyanis az arab államokban sem igen akadt földműves a zsidók körében. Az Atlasz hegy-ségben élő paraszt zsidók modernizálódása és szekularizációja el is maradt a városi kereskedő rétegektől.

– Mitől lettek egy adott helyen nyugatiasabbak, és miért maradtak meg máshol jobban a régi tradíciók?

– Erre van egy pontos dátum az arab világban. Az Alliance Israelite Universelle megalakulása 1860-ban, Párizsban. Ennek a szervezetnek meghirdetett célja volt a zsidók modernizálása, a felvilágosodás, a modern nyugati értékek terjesztése. Sorra alapították az arab álla-

mokban élő zsidók számára az egységes, nyugatias iskolarendszert. Nemcsak a francia uralom alatt álló Észak-Afrikában (Marokkóban, Algériában), hanem a britek fennhatósága alatt álló részeken, így Irakban és Iránban is. Itt Palesztinában, de Szíriában is mindenütt voltak iskoláik. Ez a rendszer ugyan nagyon tág volt, de például Jemenig már nem ért el. Ott is volt zsidó modernizációs mozgalom, csak sokkal gyengébb. Az Alliance szerepe elsősorban a nőképzésben jelentős, az arab államok zsidósága számára ekkor kezdődött meg a kislányok írni-olvasni tanítása. A modern higiéné, a nyugati öltözködés szabályait is ott sajátították el a nők. A keleti zsidók modernizációjának másik legfontosabb tényezője – elsősorban a férfiak számára – az üzleti élet. Mivel a zsidók az arab államokban is elsősorban kereskedelemmel foglalkoztak, hamar kialakultak üzleti kapcsolataik Európával, így a helyi lakosság körében elsőként vették át az ottani mintákat, a ruházkodást, a szokásokat. Ez a két dolog modernizálta a muzulmán országok zsidóságát. Ugyanakkor hatalmasak a különbségek az egyes területek között, mert meghatározó jelentőségű, hogy az egyes országokban hol tartott a modernizáció, a nyugatosodás.

– Hogyan hatott rájuk az Izraelbe költözés, az alija?

– Itt egyaránt érték őket a modernizációt erősítő és gyengítő hatások. Például a Sasz párt újfajta, az észak-afrikai zsidók körében régebben nem létező ortodoxiája már a helyi, ultraortodox askenázi hatás eredménye. Ugyanakkor például az iraki zsidók tömeges felsőbb iskolákba, egyetemre kerülése csak részben izraeli hatás, mert ennek komoly hagyományait hozták magukkal: annak idején Bagdadban is az ottani zsidók alkották a nyugati intelligencia törzsét, így például a kommunista párt magját. Elmondhatjuk, hogy az izraeli modernizálódás is elsősorban attól függött, hogy egykori hazájukban mennyire haladtak előre a nyugati áramlatok elsajátításában, mennyiben távolodtak el a vallástól. A Nyugattól elmaradottabb, zártabb muzulmán társadalmakban a 19. században fel sem merült annak lehetősége, hogy áttérve az iszlámra egyenrangúvá váljanak, mint ahogy Európában a kikeresztelkedés erre lehetőséget nyújtott. Nem volt erős a felvilágosodás és a szekularizáció, s ennek megfelelően a zsidókat nem fenyegette az a veszély, hogy a fiaik kitérnek és elvesznek a zsidóság számára. Így aztán az arab országokban nem alakult ki ennek ellenében a bezárkózást szolgáló ortodox mozgalom sem, mint Kelet-Európában. Izraelben arra is megvolt a lehetőség, hogy átvegyék a kelet-európaiak bezárkózó vallásfelfogását, de arra is, hogy felgyorsuljon nyugatosodásuk. Magukkal hozott szekularizációjuk mértéke alapján ugyanakkor sokan közülük megmaradtak a lazább hagyománykövetésnél, míg mások a helyi modellek szerint a szélsőségesebb vallásossá válást vagy akár a teljes szekularizációt választották a beilleszkedés, az izraelivé válás érdekében. Akik otthon valamilyen szinten benne voltak a cionista mozgalmakban, azok kö-

zül kevesen lettek a Sasz nyomán ultraortodoxok, hiszen az Izraelt megalapító cionisták nagyon hagyomány- és vallásellenesek voltak. A vallásos cionistáknál sem merült fel, hogy ne dolgozzanak, csak a Tóra tanulmányozásának éljenek.

– Létezik-e izraeli folklór, kialakulhat-e ilyesmi alig pár évtized alatt?

– Amennyiben van folklór Izraelben, az nem izraeli, hanem teljesen eklektikus – az tehát, amit magukkal hoztak a világ minden részéből. Ilyen például a marokkói mimunaünnep, amely ma már az izraeli naptár része lett. Ugyanakkor vannak helyi, meglehetősen mesterséges kezdemények is, például a palmachnyik* folklór, mely szerint tábornok mellett findzsában kávét főznek, krumplit sütnék, és mindenki történeteket mesél. Ez a '48-as függetlenségi háborúban alakult ki, de kérdés, mennyiben tekinthető folklórnak. Ha akarom, idevehetem a katonaság héber szlengjét, amelyet a fiatalok folyamatosan újratemetnek. Elsősorban a seregben alakulnak ki folklorisztikus összizraeli szokások, kulturális jelenségek, mivel ott keverednek a különféle háttérű fiatalok.

– Mennyire keleties a mai izraeli társadalom? Mennyire vette át az arab államokból érkezettek kultúráját?

– Izrael kultúrája eklektikus, mindenholon összeszedtek mindenféle tipikus tárgyat, szokást. Nevezhetjük mindezt izraelinek, de ne keressük benne az egységet. Ha hozzám bejössz, először meglátod a buharai faliszőnyeget, azután az orosz számovárt. A három himzett virág a fotelon török, a tányérok a falon erdélyiek. Teljesen eklektikus, pedig mindet zsidók használták. Ez a hanukia viszont csakis Jeruzsálemben készülhetett, ilyet csak az itteni ötvösök csináltak. Ha trendeket keresünk, akkor szerintem Izraelben egyre erősebb az orientális befolyás, mert keleten tovább tartott a folklór és a tradicionális kultúra, később a modernizálódás, s így a folklórból többet tudnak hozzátenni a nagy közöshöz.

– Lehet-e a keleti zsidóság összekötő kapocs az arab világgal?

– Errefelé úgy hívnak minket, hogy villa a dzsungelben. Nyugati sziget, nagyon mások vagyunk. Nem igazán létezik, létezik kulturális kapcsolat a szomszédsággal. Nemcsak a fociban játszunk az európai és a világkupában, de a valóságban is. Az arab világ, úgy tűnik, nem a modernizáció felé tart, hanem inkább bezárkózik a Nyugattal szemben. Ebből a szempontból nagyon kedvez Izraelnek a globalizáció. Manapság, az internet korában könnyebb függetlenedni egy egészen máshol tartó környezettől, mint száz évvel ezelőtt. Ugyanakkor a modernitás megöli a folklórt, az ember

már nem kreatív, nem alkot tárgyakat a kezével, ipari tömegtermelés van. Eltűnt a közösségek sajátos, egyéni tárgyi kultúrája és szokásvilága, az emberek arctalan, uniformizált modern központokba költöznek, vándorolnak, mindenütt megszűnik a sokgenerációs egyéni, közösségi kultúra. Nem véletlen, hogy a nagyvilágban sorra zárják be az etnográfiai múzeumokat, tanszékeket. Nincs hová menni, kutatni, a globalizációval mindez történeti kérdéssé lesz. Vannak ellenállók, akik a vallás és a fundamentalizmus bástyája mögül támadják a fejlődést, de ez értelmetlen visszahúzóds, a haladás elkerülhetetlen és feltartóztathatatlan.

Shiri Zsuzsa

Jemeni rabbi

Izraeli nők, jemeni viseletben

* Palmach: Zsidó fegyveres szervezet az 1948 előtti Palesztinában. Palmachnyik: e szervezet tagja.

„AZ ARABOK NEM IRTNAK ZSIDÓ MENEKÜLTEKRŐL”

Interjú Benny Morrisszal

Benny Morris az izraeli „új történészek” nemzedékének talán legismertebb képviselője. Radikálisan új szemléletű könyve „A palesztin menekültprobléma keletkezése” világszerte nagy visszhangot váltott ki, sokan anticionizmussal, Izrael-ellenességgel vádolták. A második intifáda kitörése után radikális baloldali szemlélete megváltozott, felhívta a figyelmet az Izrael-ellenes iszlám mozgalmak gyilkos indulataira. 2012 novemberében az Izraeli Kulturális Intézetben tartott előadást, ekkor beszélgetett vele Gadó János.

– Néhány éve kezdődött az arab országokból Izraelbe vándorolt – vagy menekült – zsidók javainak felmérése. Ezt szembeszegezhetik az Izrael ellen támasztott, hasonló jellegű palesztin követelésekkel.

– A zsidók többségét Irakban, Jemenben, Szíriában, Egyiptomban arra kényszerítették – többnyire megfélemlítéssel –, hogy hagyják el az országot, és ők elvesztették minden vagyonukat. Egyes izraeli politikusok ma ezt a kérdést használják arra, hogy a palesztin/arab követeléseket ellensúlyozzák, és ebben van némi igazság, hisz mindkét oldalon sokan veszítették el a tulajdonukat. Izraeli szempontból van értelme fölvetni ezt a kérdést. De a nagy különbség az, hogy zsidó menekültek ma nincsenek, mert beilleszkedtek válsztott új hazájukban: Izraelben, Franciaországban, Amerikában.

– És ami az elveszett tulajdon mennyiségét illeti?

– Senki nem tudja megmérni, mennyi tulajdon veszett oda. De az biztos, hogy az iraki vagy egyiptomi zsidók hatalmas értékeket veszítettek. Lehet, hogy ez felér a palesztin menekültek veszteségével. És igazság szerint mindkét felet megilletné a kárpótlás.

– Az iraki vagy egyiptomi zsidók többsége a középosztályhoz, sőt felső középosztályhoz tartozott. A palesztinokról ez nem mondható el.

– Volt egy palesztin középosztály is Katamon, Jaffa, Jeruzsálem vidékén, akik elvesztették házaikat és földjeiket. Nehéz összevetni mondjuk egy Jaffa kör-

nyéki földbirtok és egy bagdadi ház értékét. Az biztos, hogy a zsidók hatalmas vagyont hagytak hátra, miután elmenekültek, és vagyonukat az arab kormányok elkobozták. Hasonlóképp történt ez az izraeli oldalon is. Ám az izraeli kormány az évtizedek során felajánlotta a kompenzációt a palesztin menekülteknek. Csakhogy ezt ők nem fogadták el, mert vissza akartak térni, és birtokba akarták venni hajdani javaikat. A hajdani zsidó menekültek aligha akarnak visszatérni Szíriába, Irakba vagy Egyiptomba. Így az ügy meglehetősen aszimmetrikus.

– Vannak ugyanolyan részletes történeti munkák az arab világ zsidó menekültjeiről, mint amilyeneket ön írt a palesztinokról?

– Nos, mindenekelőtt: az arabok nem írnak zsidó menekültekről. Ilyen arab történetst nem talál. Az arabok általában nem az objektivitásukról híresek, az általuk művelt történetírást nem lehet igazán tudománynak nevezni, ez alapvetően propaganda. Ami a zsidó menekültek problémáját illeti: ez a kutatás még gyerekcipőben jár. Izraeli történészek az utóbbi időben kezdtek ezzel a témával foglalkozni. Ami nem más, mint a zsidó közösségek vége Irakban, Jemenben, Egyiptomban. Lassan-lassan napvilágot látnak ilyen történeti munkák.

– Én azt hinném, az izraeli történészek először a saját népük történetére kíváncsiak, és csak utána a másik oldalára.

– Az idősebb nemzedék mindig is saját közösségének történetével foglalkozott. Az új történészekre, miránk, éppen az volt a jellemző, hogy a másik oldal történetére irányítottuk a figyelmet. De a legtöbb izraeli kutató továbbra is a zsidók történetével foglalkozik.

– És olyan arab történészek nincsenek, akik komolyan vehető színvonalon művelik a szakmájukat – ha nem is Bagdadban vagy Kairóban, de Londonban vagy New Yorkban?

– Nagyon kevés. Az arab kultúra nem az objektivitás és az önreflexió kultúrája. Itt nem létezik komoly történettudományos hagyomány. Az arab országok mind diktatúrák voltak a közelmúltig. A legtöbb arab történész ma is diktatórikus rendszerben él, ahol az ellenzéki magatartás életveszélyes. Tőlük nem lehet elvárni, hogy őszintén írjanak országukról. Először is azért, mert agyonlőnék őket. De amúgy sem férnek hozzá a forrásokhoz, mert az arab világban az archívumok általában zárva vannak. Így tehát akkor sem írhatnának tisztességes történeti munkákat, ha megvolna bennük az elszánás. Vannak külföldön élő arab történészek, akik már elfogadható színvonalú munkákat produkálnak. Nekik sem könnyű, mert számolniuk kell szűkebb-tágabb környezetük reakcióival. Meg azzal, hogy mi történhet velük, ha hazalátogatnak. Mert – mondjuk Ramallahban – könnyen lelőhetik őket. Nem feltétlenül a kormány, hanem a különféle milíciák. Van egy igazán

jó palesztin történész, aki valóban színvonalas művet írt – a 17. századi Nablusról. De már a 20. századi palesztin vezetőkről ő sem írna kritikus munkát.

– Az arab tavasz változtatott valamit e téren?

– Kétlem, de egy évvel a fordulat után ezt nem lehet megmondani. Mindenekelőtt az archívumokat kéne megnyitni. Az egyiptomi kormány, az egyiptomi hadsereg archívumát, és ugyanezt Szíriában, Jordániában, Irakban stb. De nemcsak hogy nem történik ilyesmi – még ilyen követelést sem hallottam. És ez talán annak a jele, hogy a demokrácia igazából még nem jött el.

– És mi a helyzet a médiával?

– A sajtó kétségkívül szabadabb lett, noha a nyugati sajtószabadság mértékének nem felel meg. És az Iszlám Testvériség növeli a nyomást a médiára. Tudja, hol a legszabadabb a sajtó az arab világban? Az Izrael által megszállt területeken. Főleg akkor persze, ha Izraelt akarják bírálni.

– Az igazán szabad arab sajtó Londonban működik, nem?

– Ez kétségtelen. A legjobb arab nyelvű újságok Londonban jelennek meg.

– Ön beszél arabul?

– Nem igazán. Valaha tanultam, de a kutatásaimhoz nem használok arab nyelvű dokumentumokat.

– Pedig szüksége lehet rá, nem?

– Az arab országokról írónak szükségük van arab dokumentumokra. Csakhogy ezek, amint mondtam, el vannak zárva. Így az arab tudás nem igazán szükséges.

– De a korabeli arab újságok hozzáférhetők.

– Az akkori arab sajtó jelentéktelen volt, és nyugati mérték szerint nem is igazán lehet sajtónak nevezni. Amit egy 1948-as arab újságban olvasunk, az lehet igaz, de éppúgy lehet valótlan is.

Nem lehet elvárni, hogy őszintén írjanak országukról.

EMLÉKEZETKÖZÖSSÉG

A Szombat körkérdése

A Szombat az alábbi körkérdéssel fordult a kulturális, tudományos és a közélet néhány vezető személyiségéhez folyóiratunk kiemelt témája kapcsán: *Van-e vagy nincs Magyarországon emlékezetközösség? Hogyan közelíthetők egymáshoz a 20. század traumáit hordozó közösségek, amelyek más-más élményekre emlékeznek, és a másik fájdalomról talán nincs elég mély tudásuk, vagy nem vesznek róla elég mélyen tudomást?* Véleményünk szerint a magyar társadalmi emlékezet és a magyarországi zsidó emlékezet eltérően őrzi a 20. századi Magyarország élménycsomópontjait, miközben sokan tartozhatnak a két halmaz közös részhalmazához. Felvetnénk néhány példát, és kérnénk, írásában ezekre is reflektáljon, de kíváncsian várunk más példákat is.

	Magyar emlékezet	/	Zsidó emlékezet
1919	vörösterror	/	fehérterror
1920	Trianon	/	numerus clausus
1940	Erdély visszacsatolása	/	1938–41-es zsidótörvények
1944–45	orosz megszállás	/	gettósítás, deportálás, nyilasterror
1956	forradalom	/	elsősorban vidéken antiszemita atrocitások

Kérjük, tekintse e levelünket a felkérés mellett vitaanyagnak, s ha nem ért egyet felvetéseinkkel, ezt is jelezze írásában. Kíváncsiak vagyunk, hogy amennyiben Ön is érzékeli a felvetett élménykülönbségeket, természetesnek tartja-e, hogy a társadalmi csoportok emlékezete akár jelentősen eltérjen, vagy szükségesnek tartja, hogy változzon a helyzet, s ha igen, milyen eszközökkel lehet Ön szerint javítani a viszonyokon, és elérni a kívánatos állapotot.

Eddig Stumpf András, Kőszeg Ferenc, Csaplár Vilmos, Horkay Hörcher Ferenc, Schöpflin György, Grendel Lajos, Balázs Zoltán és Csepeli György választát közöltük, alább pedig Kende Péter írását olvashatják.

AZ 1945-ÖS VÁLASZTÓVONAL

A magyar társadalmat idestova negyed évszázada szétválasztó emlékezetkülönbségek és politikai hasadások olyan *traumatikus kollektív tapasztalatokhoz* kapcsolódnak, amelyeket az érdekeltek vagy saját maguk éltek át, vagy családjilag örökölték, de amelyek szükségképpen felülírták az iskolában tanult vagy olvasmányaikból megismert, állítólag a nemzeti közösség egészére vonatkozó történelmet.

Az országot szétszabdáló választóvonalakat korábbi időszakokra vonatkozóan is szokták emlegetni. A 19. század közepéig a „két Magyarország van!” mint vészkiáltás köztudomásúan az úr és a paraszt közti státuskülönbségre célzott. Az első világháború előtti fél évszázadban pedig jelentős megfigyelők gondolták, hogy a vidék tespedt úri-paraszti életformájáról leváló modern polgári-városi világ s annak dinamikus fej-

lódése a maga idegenszerűségével tulajdonképpen egy második, párhuzamos, a hagyományos régivel alig-alig összeegyeztethető Magyarországot teremtett. Az első világháború után erre az osztóvonalra épült rá a keresztények és zsidók immár *politikai* megkülönböztetése, s vált lassanként minden más szociális és gazdasági szempontot felülíró dichotómiává.

Magyarország „kétosztatúságának” ezek az ábrái természetesen elnagyoltak, nem felelnek meg a társadalomtörténetileg felrajzolható finomsztruktúráknak. Ha viszont a tényadatoknál relevánsabbnak tekintjük a közbeszédet, más szóval, ha nem a gazdasági statisztikákból indulunk ki, hanem tudatszociológiai alapokra helyezkedünk, akkor már több relevanciája van a fentebb idézett dichotóm kpleteknek.

A második világháború fejleményei következtében (amelyekhez a magyarországi zsidóság nagyobb részének megsemmisítése ugyanúgy hozzátartozik, mint a régi rendszer összeomlása és az ország szovjet megszállása) jelentősen kiéleződtek a magyar társadalom belső megosztottságai, ráadásul más jelleget is öltöttek. A szovjet hadsereg megjelenésének pillanatától kezdve az ország (amint erre a Szombat példatára is utal) érzelmileg két részre hasadt azok között, akik az így kialakuló új világot *felszabadulásként* élték meg (legalábbis potenciálisan) és azok között, akik számára ekkor halt meg az igazi Magyarország, hogy helyébe egy (csak az ég tudja, meddig tartó) *idegen hódoltság* lépjen.

Első látásra ez a szembenállás a kuruc-labanc elmentépart idézi fel; csak hogy amíg emez csupán a szó leszűkítő értelmében volt politikai, mert nem terjedt ki sem az élet mindennapjaira, sem a társadalmi kapcsolatok egészére, addig az 1945 utáni „új világ” kontra „idegen hódoltság” mint megosztóvonal kezdettől fogva totális volt: erre épült ugyanis *minden* egyes személy társadalmi öndefiníciója, ez határozta meg *valamennyiük* látásmódját az élet úgyszólván minden kérdésében. Ez a korforduló ráadásul a politikai tér hihetetlen kitágulását hozta magával, amelyben minden öndefiníció elkerülhetetlenül, az egyedi szándékoktól teljesen függetlenül politikai töltést kapott, miközben a politikaiság *alkalmazásának* tere is kiszélesedett:

úgy hatotta át a mindennapi életet, mint korábban talán soha. A „szabadulás” vs. „hódoltság” ellentétpár alól már csak azért is nehéz volt kibújni, mert a megszállók és belső szövetségeseik már a kezdet kezdetétől nem tűrték, hogy a főlsszabadítóhoz úgy is, mint főhatalomhoz való viszonyba bárki is nüanszokat vigyen be. (Jó példa erre Bibó István első meghurcolása 1945 telén!)

Ezzel együtt óvakodjunk attól, hogy az 1945-öt követő hat és fél évtizedet úgy kezeljük, mintha az egyetlen egységes egészet képezett volna. A nyílt egypárti diktatúrára való áttérés előtt talán még megvoltak egy másfajta poli-

tikai fejlődés feltételei, amelyben a belső megosztások is másképp alakulhattak volna. A '45-ös világpolitikai fordulatban eleinte nemcsak a baloldali erők látták egy új magyar demokrácia lehetséges kezdeteit, hanem olyan társadalmi és politikai csoportok is, amelyek semmiféle szocializmust nem kívántak, s a szovjet jelenlétet csupán ideiglenesen elviselendő, a várható békekötésig tartó rossznak tekintették. Ők persze a demokráciát másként értelmezték, mint a kommunisták, abban azonban egy véleményen voltak velük, hogy a németekkel való szövetség és a háborús vereség katasztrófájába a Horthy-rendszer taszította az országot. Talán még abban is volt némi egyetértés az ún. demokratikus koalíción belül, hogy a két háború közötti Magyarország társadalmi struktúrái gyökeres változtatásra szorultak. Ebből kiindulva elképzelhető, hogy ha 1947 után valahogyan mégis fennmarad a parlamentáris köztársaság, előbb-utóbb új politikai osztóvonalak alakulnak ki a „demokratikus újrakezdés” hívei között, amelyek bizonyos idő után csökkentik az 1945-ben keletkezett szakadás mélységét. E képzleti játék mellett leginkább az 1956-os év történései szólnak, hiszen az akkor keletkezett új belső erővonalak és az aktív társadalmi szereplőknek azok mentén történő átcsoportosulása még az 1945-öt követő első évekenél is váratlanabb volt.

Milyen értelemben lehet mármost „két Magyarország”-ról beszélni a szovjet-kommunizmus évtizedeit illetően? Abban az értelemben, hogy a hivatalos Magyarországot e korszakban csak azok tekintették a magukénak, akik számára 1945 felszabadulás és „forradalmi újrakezdés” volt. (Kell-e mondani, hogy ezek között a zsidóság, különösen annak fiatalabb

Milyen értelemben lehet mármost „két Magyarország”-ról beszélni a szovjet-kommunizmus évtizedeit illetően?

generációi jóval erősebben voltak képviselve, mint azok között, akiknek '45 az idegen hódoltság kezdete volt?)

Az akkoriban csak virtuálisan létező „másik Magyarország” nemcsak a '45 előtti társadalmi és államrend elszánt hívei tartoztak, hanem mindazok, akiket a bolsevizálódás kérlelhetetlen folyamata kiszorított nemcsak a politikai életből, hanem a szakmai érvényesülésből és a normális megélhetésből is, sőt úgyszólván mindenből, amit korábbi életútjukból természetesnek tartottak.

Az utóbbi időben divatossá vált ezt a kíméletlenséget a *kommunisták* (mint embercsoport) számlájára írni, azok természetéből levezetni. Az 1947/48 után kialakult állapotokért természetesen felelősség terheli a szóban forgó politikai közösséget, a rendszer despotizmusa és már-már az elmebaj határát súroló esztelensége azonban elsősorban a szovjet kommunizmus számlájára írható. Nemcsak Sztálin életében, de még utána is a moszkvai főhatalom írta elő a magyar kommunista vezetőknek, hogy mit és hogyan tegyenek, s gondoskodott arról, is, hogy az ellenőrzése alatt álló csatlóspártokból eltávolíttassanak azok a személyiségek, akik netalán másképp gondolták volna a kezükbe adott hatalmat gyakorolni.

A magyar társadalom 1945 utáni szétszakadásáról szólva eddig csak a politikai és egzisztenciális kirekesztéseket említettük. Holott az ún. épülő kommunizmus világából a nem kommunista Magyarország még másképpen is ki volt zárva: az új rendszer által kifundált *kultúrhatományok* szintjén. Ezeknek a dominanciája nemcsak a nyomtatott szövegekben (tankönyvek, újságok, történelmi munkák stb.) volt tetten érhető, hanem millió más dologban is (utcanévek átkeresztelése, iskolák elnevezése, ünnepnapok rendje, újonnan állított vagy eltávolított köztéri szobrok stb.). Az állampárti ideológia részét képező és kötelezővé tett „haladó hagyományokat” a magyar társadalomnak érzelmileg a régi világhoz kötődő fele soha nem tette igazán magáévá. Még a késői Kádár-korszakban sem, amikor saját maguknak és gyermekeiknek meglepetésszerűen (ámbar nem függetlenül az 1956-ban történektől) módjuk nyílt arra, hogy korábbi megaláztatásaikat maguk mögött hagyva beintegrálódjanak a fennálló rendszerbe. Ettől kezdve egy *másik* Magyarország – a hivatalos mellett, illetve azon kívül – azáltal létezett, hogy hívei próbálkoztak az ideológia rácsai közül kitörni, a jelbeszédtől a viccig minden eszközt megragadtak, hogy az állampárti igazságot megkérdőjelezzék. E másik Magyarország tagjainak nem kellett egymásról tudniuk, egy olyan fiktív közösség tagjai voltak, amelyet a meglévő elutasítása kapcsolt egybe, miközben nagyon is eltérő elvekben és értékekben ke-

resték a fogódzópontokat. Mondani sem kell, hogy zsidók és nem-zsidók egyaránt voltak ebben a közösségben.

A hivatalos szemlélet szerint a *másik Magyarország* nem lehetett más, mint megátalkodottan reakciós (vagy szelidebben szólva „ideológiailag elmáradott”, illetve „a realitásokkal nem számoló”), holott ezt a halmazt az definiálta, hogy tagjai a rendszeren kívül akartak maradni. Ahhoz, hogy valaki az ötvenes vagy a nyolcvanas években (vagy a kettő között bármikor) a fennálló berendezkedést ne tekintse a magáénak, nem kellett neki sem a „keresztény-nemzeti” eszméhez, sem a háború előtti politikai és társadalmi viszonyokhoz kötődnie. Még csak „szocializmusellenesnek” sem kellett lennie, amint ez az 1956-ot előkészítő szellemi csatározásokból oly egyértelműen kitűnt, majd pedig a forradalom napjai alatt tömegméretekben is bizonyítást nyert. Elég ezzel kapcsolatban az 1956 novemberében készült programtervezetek irányultságára utalni (szem előtt tartva persze, hogy a tervezetirők tollát a külső hatalmi viszonyok éles tudata is vezette). A történelmiség jegyében azonban számot kell vetnünk azzal, hogy a „két Magyarország” szubjektív határvonalai ez idő tájt már nagyon másfélék voltak, mint a Rákosi-korszakban. A demokrácia vagy a szocializmus nevében lázadókat ekkoriban az a termékeny illúzió kötötte össze a keresztény-nemzeti (ellen)forradalmárokkal, hogy a szovjet uralom elleni harcban az időleges harci szövetségeken túlmenően lehetséges egy azoknál szélesebb, a jövőre is kiterjedő *nemzeti-demokratikus* politikai frigy. Hasonló ábrándkergetésnek lehattunk tanúi harminc évvel később, a nyolcvanas évek második felében, amikor is az újonnan termett, magát demokratikusként definiáló ellenzék soraiból sokan hitték, hogy a népi-urbánus összefogás (egyszerűsítésből fogalmazok így) nemcsak kívánatos, hanem lehetséges is. Ugyanezt gondolta 1988-ban az alakuló Fidesz.

Ugyanakkor a népiek táborában már egy egészen más öndefiníció képzete élt, nevezetesen: hogy ő egymagában és egyedül képviseli az *igazi Magyarországot* (szemben a hivatalossal, amelyet az állampárt vezető figurái testesítenek meg).^{*} A népiek szemében a *Beszélő* körül tömörülő, szándéka szerint nemzeti, de e közben kifelé is tekintő (tehát „internacionalista”), s nemegyszer marxistául beszélő szamizdatos ellenzék is *valamiképpen a hivatalos Magyarország részét képezte*. Ha már szövetségről volt szó, a „népi oldal” sokkal szívesebben nyitott a fennálló rendszer ama kívülmaradottjai felé, akik a régi úri középosztályból jöttek és hagyományos, keresztény alapon voltak nemzetiek. Veres Péter és Illyés Gyula e késői utódai a magyar faj védelmében mintegy zárójelbe

Sokan hitték, hogy a népi-urbánus összefogás nemcsak kívánatos, hanem lehetséges is.

tették a korábbi birtokos osztálynak azokat a „bűneit” és a nincstelenségnek azokat a dologi és személyi sérelmeit, amelyek szellemi elődeik küzdelmeit motiválták, s amelyek a 30-as évek közepétől a 40-es évek végéig a népiek, ill. pártjuk (NPP) szövetségi politikáját balfelé orientálták. Ha attól talán ódzkodtak is, hogy a keresztény-nemzeti-úri Magyarországgal kimondottan azonosuljanak, legalábbis úgy viselkedtek, mint akik az említett osztálysérelem fölött – mint amelyen az idő túlhaladt – napirendre tértek. Ezzel az állásponttal aztán a népnek nevezett irányzat utócsapata számára lehetővé vált, hogy 1989 után, előbb mint politikai mozgalom, majd mint kormányzó párt, magába fogadja az úri Magyarország nem is oly csekély maradványát. Hasonlóképpen járt el a 90-es évek közepétől kezdve az MDF helyére pályázó Fidesz, amelynek ráadásul nem voltak a múlttal kapcsolatos ideológiai komplexusai, ezzel szemben a liberálisoknak az exkommunista szocialistákkal való szövetségében a hagyományos jobboldaliság igazolását látta.

Mindezek következtében megindult annak a politikai „kétosztatásának” – *nemzeti-konzervatív kontra „lib-szoc” Magyarország* – a kialakulása, amely a továbbiakban az új magyar demokrácia uralkodó képLETE lett. S amelyben a zsidó magyaroknak (történelmi emlékeztetéstül, de attól függetlenül is!) szinte előre kijelölt hely jutott a politikai palettán. Ezt a törést többféleképpen lehet magyarázni. Például olyan politikai-személyi esetlegességekkel, mint a kezdeti MDF-en belüli diffúzió, de végül is többségi antiszemitizmus, amely 1990-ben pszichológiailag is lehetetlenné tette az MDF-SZDSZ nagykoalíciót; vagy mint a Fidesz-vezérkarnak ugyanezen időben kifejlődő, de első látásra egészen más eredetű ellenszenve az SZDSZ-alapítók és vezetők iránt. Magyarázható a törés olyan szociológiai érvekkel is, mint – mondjuk – a vallásosság szerepe a pártszimpátiák kialakulásában, ami már csak azért is meggyőzően hangzó

szempont, mert a magyar társadalom körülbelül fele-fele arányban oszlik meg hívők és nem hívők között. A 2002 utáni Fidesz hangsúlyozott kereszténysége annak ellenére is nehezíti zsidó személyek csatlakozását, hogy az Orbán Viktor által vezetett párt az antiszemitizmusról úgy általában elhatárolódik (megszorító jelzőm a kultúra vidékeinek irányítására céloz).

A zsidó szereplés társadalmi elfogadottságát végül is döntően meghatározza az az ismert körülmény, hogy az többnyire modern, kozmopolita és avantgardista irányultságokkal van teletűzve. Az „emlékezetközösséggel” ez – szerintem – csak nagyon távoli kapcsolatban van. Ezzel együtt igaznak tartom, hogy *a két szembenálló politikai-kulturális tábor alapjában véve a múlt megítélése választja szét, s az hangolja egymás ellen. Míg az egyik az 1945 előtti Magyarországgal szeretne kontinuitást találni, addig a másik igenli a Horthy-rendszer összeomlásával és a ’45-ös újrakezdéssel keletkezett cezúrát, mert úgy véli, hogy ekkor jöttek létre – ha csak potenciálisan is – a magyar nép „társadalmi felszabadulásának” (szoc), illetve „Nyugathoz való felzárkózásának” (lib) feltételei. A magyar liberálisokat a szocialistákkal ez a „’45 utániság” fűzi össze, ez választja el a keresztény-nemzeti-konzervatív tábortól.*

Nagy kérdés, hogy ez az árok mikor lesz feltölthető. Amikor az 1945 előtti és utáni évtizedeket már rég betemette az idő? Vagy még akkor sem? Akármit gondolunk erről a jövőt illető nagy tudatlanságunkban, azt az egyet nyugodtan elismerhetjük, hogy az „emlékezetközösség” nagy társadalmi erő, s a *Szombat* szerkesztőse jóL tette, amikor erre ráirányította olvasói figyelmét.

Kende Péter

A két szembenálló politikai-kulturális tábort a múlt megítélése választja szét.

* Ezt a felfogást én Csoóri Sándor szájából hallottam 1988-tan, egy személyes beszélgetés során.

Van-e modern zsidó irodalom?

A **Szombat** szemináriumsorozatának témája
január 15-én és 29-én kedden, 18.00 órakor a Bálint Házban

Amosz Oz Félálom című regénye

Szemináriumvezető: Szántó T. Gábor

Támogatók: Amerikai Joint Magyarország, Bálint Ház, Mazsike

NYUGALMAT HOZ-E AZ OLAJÁG?

Egy szövevényes és lejárató kampánytól sem mentes, másfél éve tartó ügy végére kerülhet pont januárban, amelynek következményeként az Arany Alkony Idősek Otthona Olajág néven működik tovább. A névváltoztatás is mutatja: tulajdonos- és üzemeltetőváltás is történik.

Az Arany Alkony Idősek Otthonának öt budapesti intézményében összesen több mint 1300 ember lakik, és „békeidőben” megfelelő ellátásban is részesül. 2008 óta a Kálvin János Presbiteri Misszió (KJPM) működtette az otthonokat, ám a felhalmozott tetemes adósság és a visszaélések gyanúja miatt a Fővárosi Kormányhivatal, amely felügyeleti státusszal bír, 2012. március 31-én megvonta a működési engedélyt. Az ingatlanokat birtokló cégek így eladóvá váltak, s azokat két brüsszeli zsidó alapítvány, a Brit Europe és a Chanosh vásárolta meg összességében. Az idősotthon-hálózat új fenntartója pedig az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) által alapított Olajág Otthonok lesz, ha minden igaz, már január 1-jétől. Zsidó hitközségek hasonló tevékenysége nem ritka a nagyvilágban: számos ilyen példa van világszerte. A két brüsszeli alapítvány lehető-

séget kíván adni az EMIH-nek, hogy a szociális ellátás területére is kiterjessze szolgáltatásait. A vételéről annyit közöltek, hogy arányban áll a mintegy 70 ezer négyzetméternyi ingatlan, illetve az azokat terhelő bankhitel értékével.

Dr. Pesti Imre, Budapest főváros Kormányhivatalának vezetője úgy nyilatkozott a tulajdonosváltásról, hogy „a trükközésnek, az egyházi finanszírozás kijátszásának egész különleges története és tárháza mindaz, ami az Arany Alkonyban történt az elmúlt hónapok, illetve évek során”. A hatalmas adósság azért alakulhatott ki, mert a misszió korábban jóval magasabb, egyházi finanszírozással működtette az otthonot, amióta viszont nem működhet hivatalosan egyházként, már nem tudta biztosítani a gondozottak ellátását, valamint kifizetni az ingatlan tulajdonosai felé fennálló bérleti díjat. Ezért vonta vissza a működési engedélyt a Fővárosi

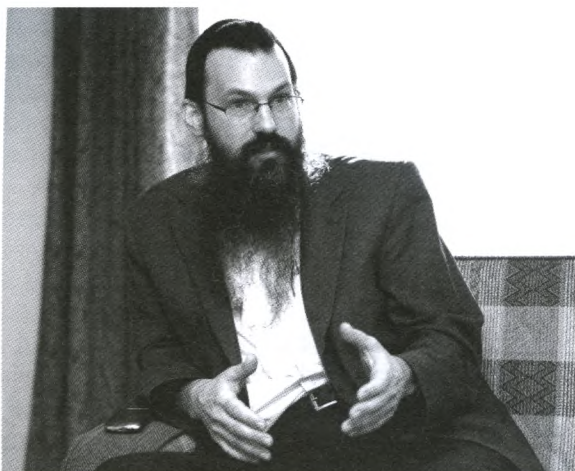
Az Olajág és munkatársai

Staller Judit a szociális szakértő, Tóth Gábor felel a kommunikációért, Szirmai Viktor a jogi ügyekért, Szerényi Ádám a gazdasági koordinációért, Csuhai Attila az ingatlanok üzemeltetéséért, míg Sági Iván a szolgáltatási folyamatok minőségbiztosítását, Nógrádi Bálint pedig a gazdasági ügyeket tartja kézben.

Az Olajág személyi térítésének havi díja az idősok nyugdíjának maximum 80 százaléka lehet, azaz 80-100 ezer forint. Ehhez jön a személyenkénti állami normatíva, ami hasonló nagyságrendű. Az összegek törvényileg szabályozottak.

Zuglóban kettő, Csepelen, Törökbálinton és a VIII. kerületben egy-egy intézmény tartozik a célcsoporthoz. Az ingatlanok összértéke több milliárd forint. Egy intézményben 100-150 lakó él, telt ház szinte sohasincs, jelenleg kb. 80 százalékos a kihasználtság, ami többek között az elmúlt másfél évben zajló események következménye, de az új fenntartó reményei szerint a megfelelő körülmények és az ellátási színvonal visszaállításával a kihasználtság mértéke növekedésnek indul. A medencével, pezsgőfürdővel, infrasaunával és masszázsszobával felszerelt Vezér utcai Paskál lakópark a legmodernebb: négy épületből áll, amelyek alul folyosóval vannak összekötve, ami főként télen praktikus.

Fotók: Káldori Dániel

Nográdi Bálint rabbi, gazdasági vezető

Kormányhivatal. A döntés következtében viszont 1300 idős ember ellátása és közel 600 alkalmazott egzisztenciája vált bizonytalanná.

A régi és az új fenntartó viszonya nem rózsás, sőt lényegében nincs is kapcsolat közöttük, ami még inkább elbizonytalanította az otthonok idős lakóit. Az átadás-átvétel nem zökkenőmentes folyamat. Az Olajág Otthonok vezetősége azt mondta: többször is próbálták „normalizálni” a kapcsolatot a misszióval, nem sok sikerrel. Hónapok óta csak „fél gözzel” működnek az otthonok: akadozik a betegszállítás, folyamatosan romlik az étkeztetés színvonala, a nővérek, orvosok türelmetlenek a bizonytalan helyzet miatt, a hangulat nem ideális az ellátáshoz, ezért a lakók egyre inkább aggódnak. Hiába

a misszió maga is megtámadta közigazgatási eljárásban. A főváros annak érdekében tette mindezt, hogy a lehető legkésőbbre halassza a törvény szerint nyakába hulló ellátási kötelezettséget, amelynek néhány száz ellátott esetén is alig tudott volna eleget tenni, nemhogy 1300 ellátandó esetén. Az EMIH fenntartói igényének bejelentését követően a főváros a szociális törvény módosítását kezdeményezte annak érdekében, hogy az esetleg felmerülő költségvetési befizetési kötelezettségeit biztosan elkerülje. November végén az Országgyűlés elfogadta a szociális törvény módosítását. A közigazgatási bíróság eljárási hibákra hivatkozva azonban visszautalta az első fokon eljáró hatósághoz, a Fővárosi Kormányhivatalhoz az Arany Alkony idősotthonok működési engedélyének visszavonását célzó eljárást.

Szirmai Viktor jogi szakértő

vannak az ingatlanok már az Olajág kezelésében, a szociális szolgáltatói rész fenntartását a misszióknak kellene ellátnia.

Ami a jogi procedúrát illeti: a KJPM márciusban történt működésiengedély-visszavonását a főváros és

„Kezd kikristályosodni a jogtisztá helyzet, a fenntartó-váltás várhatóan legkésőbb január elején lezajlik, a működési engedély birtokában pedig felmérjük, melyek a legszükségesebb javítanivalók, a felújításra szoruló épületeket rendbe tesszük, elvégezzük a karbantartási munkákat, és nyugodt életet kívánunk biztosítani a lakóknak. A szociális és az egészségügyi ellátásra helyezzük a legnagyobb hangsúlyt” – magyarázta a tervet Nográdi Bálint, az EMIH operatív vezetője. Az új fenntartóval az intézmények ökumenikus, világnézet-független jellege nem változik. A lehetőségek csak bővülnek majd: a kóser étkezés, a rabbi vezette imák, a Biblia-tanulás, valamint a zsidó hagyományok közös megünneplésének lehetősége adottá válik. A lakók igényeihez igazítva minden, korábban is nyújtott felekezeti szolgáltatás változatlan formában megmarad. Az új fenntartó kulturális programokkal, kirándulásokkal, közösségi foglalkozásokkal tervezi bővíteni az időseknek nyújtott szolgáltatásokat. „Biztonságos és kiszámítható életet, az alap- és speciális ellátásokon kívül szakmailag profi csapatot, jó szót és kedvességet adunk lakóinknak” – szögezte le Nográdi Bálint.

Krausz Viktória

A zuglói
Paskál otthon:
pezsgőfürdő
és infrasauna

SEMMIBŐL UJRAKEZDENI

1989-ben a zalaegerszegi zsidók Magyar-izraeli Baráti Társaságként (MIBT) kezdtek szerveződni. Világias beállítódásuk a mai napig megmaradt.

Zalaegerszeg a múlt rendszerben erős szocialista városfejlődésen esett át. A régi struktúrák jórészt összetörték. A zsidó közösség is megszűnt 1949-ben, a túlélők (a háború előtti 1100-ból 1946-ra 133 maradt) java elköltözött.

A zsinagógát 1962-ben adták el a városnak

A város teljesen magyar kultúrájú, neológ közösségének öntudatát a holokauszt lenullázta, a romokat pedig a dübörgő szocialista építés söpörte el. Amikor a zsidó közösség '89 után feléledt, alig volt valami, amibe kapaszkodhatott volna. A közösség építését szinte nulláról kellett elkezdni, így a hitközségek között talán a zalaegerszegi a legkevésbé vallásos.

Siklósi Vilmos, a mostani elnök sem a város szülötte. Állattenyésztőként került ide, később járási KISZ-titkár volt, majd 1986-89 között a város párttitkára. Ekkor szerzett tapasztalatai és szerteágazó kapcsolatai segítségével voltak később, a zsidó közösség szervezésében is. Akkori beosztottai közül nem egy ma a város vezetői közé tartozik. Baloldali meggyőződése máig megmaradt. 1989-ben megszűnt a munkaadója, de a városi kapcsolatok megmaradtak, s így a helyi temetkezési vállalat vezetőjeként talált új munkahelyet. Szervezői/vezetői tehetségét kulturális téren is kiélhette: a helyi színház nagyvonalú és szenvedélyes támogatója ma is. A zsidó közösség újraszervezésére is szervezői adottságai predesztináltak. 1995-ben, 31 fő részvételével alakították újra a hitközséget. Ám a rabbik többsége nem látta biztosítottak az új község elkötelezettségét a hagyományok őrzésére, ezért a Mafsihizs keretein belül az újjáalakulás ellen szavaztak. A döntő szó azonban nem az övék volt.

A '45 utáni fél évszázad hatása azonban a mai napig érezhető: a közösség sokkal erősebb kulturális, mint vallási téren. A hagyományokat nem tanítja rabbi vagy más, jártas ember, inkább az elnök vagy a tagok készülnek föl az ünnep történetéből. Ilyenkor is

a kulturális jelleg dominál:

egy-két áldást héberül mondanak el, a legfontosabb imákat (például amidá) magyarul olvassák fel. Azon túl inkább beszélgetnek az ünnep mibenlétéről.

Egy ízben a közeli Keszthelyen ünnepelték a Jom Kippurt. A zsinagógában fegyelmезetten végigülték az imádságot, de utána a többiek bosszankodtak. – Minek jöttünk ide! – zsörtölődtek a hosszú és számukra követhetetlen szertartás végeztével. Emiatt az elnök már nem is hív rabbit az ünnepekre. „Nehogy még azt a kevés embert is elriasszuk!” A legutóbbi Jom Kippur ünnepen 28-an vettek részt. A derűsebb hangulatú Ros Hasana, ahol falatozni is lehet az asztalok körül, 45 embert vonzott.

A zsidó újév alkalmából a polgármester is köszöntötte a kilét, a *Zalai Hírlap* pedig nyomtatásban közölte a zsidó naptárat. Az évek során mintegy 600 cikk jelent meg a városi zsidóságról a helyi és országos lapokban, s az országos zsidó sajtóban. A világias közösség a zsidó kulturális programok és a társasági élet iránt nyitott igazán, és persze

kulcsfontosságúak a holokausztmegemlékezések,

melynek az évek során komoly hagyománya alakult ki. A mártírnempeket még a hatvanas években is megtartották – meséli az egyik tag –, amikor mellig erő gazban gázoltak a zsidó temetőben. (A temetői mártíremlékművet 1948-ban avatták fel. A helyi hitközségnek ez volt az utolsó életmegnyilvánulása, mielőtt 1949-ben feloszlatták.) Valószínűleg ez az egyetlen hagyomány, amire '89 után építeni tudtak. A megemlékezésekbe, mint másutt is, lassan bekapcsolódott a város. Ma ez a helyi zsidóság életében a legnagyobb esemény, melyen a polgármester is részt vesz. Korábban a keresztény egyházak is eljöttek, de a mostani politikai légkörben már nem olyan lelkesek.

Korábban a keresztény egyházak is eljöttek, de a mostani politikai légkörben már nem olyan lelkesek.

A temető előtt álló, a város által emelt holokauszt-
emlékművet eddig vagy huszonöttször rongálták meg –
mesélik. Nem mindig az antiszemitizmus az ok: a bronz
alkatrészek is vonzóak. Szerencsére a városban elhelye-
zett négy botlatókőre még senki nem vetett szemet.

A megemlékezések szervezésében olyan gyakorlatra
tettek szert, hogy 2003 óta az ausztriai Rohonc (1938
előtt nagyhírű zsidó közösség élt itt) megemlékezéseinél
is közreműködnek. A múlta való emlékezéshez a teme-
tők rendbetétele is hozzátartozik: megyszerte vagy tu-
catnyi temetőt szabadítottak ki a gazból, bozótból.

A zsinagóga épülete ma hangversenyerem, de azt si-
került elérni, hogy a héber feliratot visszahelyezték a ka-
pu fölé. Egy időben a városiak szívesen szervezték ide az
esküvőket.

Az egykori
zsinagóga ma
hangverseny-
terem

Péntek este

a hitközség kultúrtermében. A falakon az elnök felesége
által készített gobelinek és egy falióra, ami fordítva jár –
mint a héber írás. A terem egy 144 négyzetméteres lakás
nagyszobája. A közösség ezt kapta vissza a várostól a
kárpótlás keretében. Mintegy 20-25 ember ül az aszta-
loknál, középkorúak, idősek, némi harapnivaló mellett.
Nem istentisztelet zajlik – az havonta egyszer van –, az
IMBT elnöke tart beszámolót, az évek során végzett
munkájukról. A mérleg: két kiállítás, koncertek, izraeli
ízek program, iskolai vetélkedők. Vendégük volt több iz-
raeli nagykövet, a Karmel étterem főszakácsa és a nép-
szerű Jávari Fegya. Utóbbi koncertjén, a zsinagógában
telt ház volt, így ki tudták fizetni a számukra borsos fel-
lépti díjat, még maradt is némi szolid hasznuk.

Preisz József, a hitközség alelnöke, környékbeli zsidó
család sarja, mesterember. 17 éves kora óta él Egerszegen.
Elmondása szerint zsidó volta miatt életében egyszer érte
sérelem: az iskolában valaki lezsídózta, de a barátai azon-

nal fölpofozták az illetőt. De mindez mellékkörülmény,
ami igazán lényeges, az az ő műve: a város egyik terén ál-
ló toronyóra. A hajdan valamelyik templomtornyot ékesí-
tő szerkezetet leszedték a helyéről, és talán szemétre is ve-
tették volna, ha ő nem vállalja el a teljes felújítást, önként
és ingyen. Az óriási szerkezet azóta is a földön áll, és hű-
ségesen mutatja az időt a város polgárainak, mivel Preisz
József gondosan karbantartja és ápolja.

A közösségi élet megszűnése nyomán az ötvenes évek-
től általánossá vált a vegyes házasság. Ám nem minden
házastárs olyan nyitott a zsidóság iránt, mint az elnök fe-
lesége, aki szívvel-lélekkel tagja a közösségnek, zsidó té-
májú gobelineket készít és a helyi zsidó közösség történe-
téből írta szakdolgozatát az ORZSE-n (melyből én is merít-
tettem anyagot e cikkhez). Így a családok otthon nemigen
tartják a hagyományokat. Mindehhez hozzájárul, hogy az
egykori szocialista mintaváros ma nem tud a felduzzasz-
tott lakosságnak elég munkát adni, így sok fiatal elköltö-
zik. A kevés zsidó fiatal pedig még inkább így tesz. Többen
is elmondják, hogy egy vagy két gyermekük Izraelben él.

A zsidóság fennmaradásához a városban valóban cso-
da kell – mondják –, mint ahogy csoda volt az is, hogy a
semmiből idáig jutottak.

Gadó János

Idézetek Siklósi Vilmosné szakdolgozatából:

„Az átlagéletkor 60 év feletti. Egy időben valamelyest fia-
talodott a hitközség, a jelenben az előregedés jellemző.

Két család kivételével vegyes házasságban élők jár-
nak közösségünkbe. A gyermekek, akik alatt a 45 év
alattiak értendők, vegyes házasságból születtek.

A hitközség tagjai közül senki sem tud imádkozni, és
nem tud héberül, igazán a családokban zsidó élet nem
folyt, illetve nem folyik. Teljesen asszimilálódott zsidó-
ságról kell beszélni.

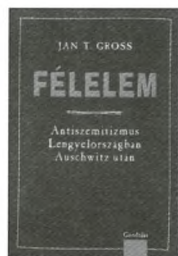
Közel 90 zsidó származású emberről tudunk Zala-
egerszegen és környékén, ellenben a rendszeresen kö-
zösségbe járók száma 25-30 fő.

A zsidóság ismerete nagyfokú hiányosságot mutat.
A megalakulás óta folyamatosan bővítik ismereteiket,
mind történelmi, mind vallási szinten.”

Balra:
A város által
emelt holokauszt-
emlékmű,
amelynek
bronztartozékait
rendszeresen
lefosztják

A POGROMÉRT A KOMMUNISTA ZSIDÓKAT TETTÉK FELELŐSÉ

Jan T. Gross: *Félelem – Antiszemizmus Lengyelországban Auschwitz után.*
Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 297 oldal

A II. világháború után Lengyelországban mindig mindenki félt. Vajon mi hozta működésbe azokat a reflexeket, amelytől zsidókban, nem zsidókban, antiszemitákban, embermentőkben egyaránt megszólaltak a félelem pavlovi csengői? Egy holokauszt-túlélő számára mit jelentett hazatérni egy olyan országba, ahol a lakosság kővé dermedt a túlvilágról viszárt zsidók látványától? Miért rettegtek az embermentők a környezetüktől egy demoralizált világban?

Jan T. Gross Amerikában élő lengyel zsidó történész 2006-ban az USA-ban, 2008-ban Lengyelországban a katolikus Znak kiadó gondozásában, 2012-ben hazánkban megjelent új könyve, a *Félelem* ismét tabutémát fejeztet, amely súlyos árnyékot vet a lengyel hazafiság és mártírság mítoszára. Hátborzongató történeti-politológiai esszé a háború utáni lengyel társadalom intézményesült antiszemizmusáról, melynek értelmében az országban szinte közmegegyezéssé vált, hogy zsidókat büntetlenül meg lehet ölni.

A lengyel lakosság nagymértékben segítette a németeket „a zsidókérdés végső megoldásában”. Az író szavaival: „Ha a náci inkább egy megrémített és traumatizált, nem pedig a többnyire közömbös és részben cinkos lengyel szomszédok asszisztálása mellett semmisítették volna meg a zsidó létet, akkor a háború utáni antiszemita erőszak gyakorlatilag is és pszichológiailag is lehetetlen lett volna.” Gross a könyv első részeiben részletesen foglalkozik azzal, hogy a háború alatti és utáni Lengyelország milyen zűrzavaros politikai és morális problémákkal küzdött. A kötet kulcsa az 1945 utáni pogromok története. A szerző részletesen elemzi az atrocitásokra adott

válaszreakciókat: a munkásosztály döbbenetes antiszemizmusát, a kommunista párt törekvését a kérdés bagatellizálására. Az értelmiség, elefántcsonttoronyában ülve ápolta a hazafiság romantikus mítoszt, amelynek kollektív narratívájából sokszor kimaradt a holokauszt ténye. A pogrom hallatán megdöbbentek, és igyekeztek tollat ragadni az áldozatok érdekében.

A katolikus egyházi méltóságok közül sokan az állítólagos kommunista kötődésű zsidókat tették felelőssé a pogromért, és elhallgatták a vérengzés súlyát. Egyetlen püspök merte kimondani, hogy Kielcében és környékén katonák, rendőrök és a város lakói meggyilkoltak több tucat zsidót. Ám a püspöki kar óvakodott minden olyan állásfoglalástól, amelyet híveik a rendszer jóváhagyásaként értelmezhetek volna. A kommunista párt uralta közigazgatási apparátus és bírói testület is zsidóellenes magatartást tanúsított, amelyet ideológiailag megerősített Sztálin növekvő antiszemizmus is.

De a párbeszéd lehetetlensége ennél mélyebben gyökerezik. Ne felejtjük el, hogy a Holokauszt a lengyelek szeme előtt zajlott. A háborús pusztítás és nyomor egoistává tette az embereket, és a pogromok ürügyül felhozott anakronisztikus vérvádak, és az író által elemzett „zsidókommunizmus” legendája arra voltak jók, hogy elfedjék a valóságot: a lengyel parasztok, polgárok kapzsiságból kirabolták és megölték zsidó szomszédaikat. A holokausztból anyagilag és társadalmilag hasznot húzó rétegek és a kommunista rendszer közös platformja lett így az antiszemizmus, amely több lépcsőben zsidómentessé tette Lengyelországot.

A könyvet sok kritika érte, vádolták egyoldalúsággal, s hogy szociológiailag alaposabban is elemezhetné a lengyel társadalmat. Egyes észrevételek jogosak, de hatalmas érdeme ennek a küldetésstudattal megírt műnek, hogy felhívja a lengyelek figyelmét a múlttal való szembenézés elodázhatatlanságára.

Szarka Zsuzsa

Dés László, PaDöDö,
Szirtes Edina Mókus,
Acoustic Cabaret, Erdész Róbert,
Lechr István, Kováts Kriszta,
Bornai Tibor, Vámos Miklós,
Budapest Klezmer Band, V.U.K.,
Moran Magal, Hanem zenekar,
Gerendás Péter, Republic,
Bródy János, Babos Gyula Project
Megjelent a Klubrádió 11. születésnapjára!

Kapható a Klubrádióban (III. ker., Bokor utca 1-5),
a Láng Téka könyvesboltban (XIII. ker., Pozsonyi út 5.),
a Toldy Ferenc Könyvesboltban (I. ker., Fő utca 40.) és
az Örkény István Könyvesboltban (XIII. ker., Szent István krt. 26).
Ára: 2900 Ft

A CD médiatámogatottja a Klubrádió.

Schiller Szervizek

ISO 9001:2009 szerint tanúsítva

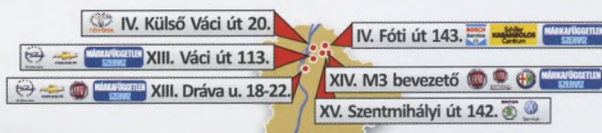
Több, mint 20 éves tapasztalat!

Márkaszervizek és típustól független
szervizszolgáltatások Budapesten, hat helyen!

Schiller Szervizek Budapesten hat helyen!

- ✓ 24 órás autómentő
- ✓ Hozom-viszem szolgáltatás
- ✓ Szakszerű szervizelés
- ✓ Kedvező árak

BEJELENTKEZÉS: 452-11-76, 452-11-77 • WWW.SCHILLER.HU

SZABAD ZSIDÓ TANHÁZ

Előadássorozat a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület szervezésében. A Szabad Zsidó Tanház programjában a zsidóság kultúrájának, történelmének és vallásának alapkérdései mellett kiemelten szerepelnek korunk problémái, melyekre megpróbálunk a zsidóság kultúrájából merített, korszerű válaszokat adni.

[01.09. szerda, 18]

MARÓTHI MIKLÓS
Középkori zsidó kultúra az iszlám világában
Történelem

[01.23. szerda, 18]

HIDVEGI MATE
Apa és fia a tudomány világában
Lőw Lipót és Lőw Immanuel – apa és fia – életútjuk és munkásságuk

[helyszín]

Bálint Ház (Gombóc terem)
Budapest VI. ker. Révay u. 16.
Belépődíj egy alkalomra 500 Ft.

[bővebb információ]

www.mazsike.hu
www.facebook.com/mazsike1988
mazsike@gmail.com

[partnerek]

[támogató]

szombat

Nemzeti Kulturális Alap

Bálint Ház

a hely, ami összehoz

SAVE THE DATE!

